

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI**

IJTIMOIIY-IQTISODIYOT FAKULTETI

“IJTIMOIIY IQTISODIYOT, MENEJMENT VA MOLIYA” KAFEDRASI

САΦАРОВ Б.Ш.

**“SOLIQLAR VA SOLIQQA TORTISH” FANIDAN
ma'ruzalar matni**

SAMARQAND – 2012

Кириш

Иқтисодиётнинг эркинлашуви шароитида солиқлар ва уларга тенглаштирилган тўловлар давлат бюджетининг асосий даромад манбаи ҳисобланади, шунинг учун солиқлар ва солиққа тортиш ихтисослиги талабалари юридик ҳамда жисмоний шахслардан ундириладиган солиқлар ва уларга тенглаштирилган тўловлар бўйича чуқур билимга эга бўлиши, тўловларни ҳисоблаш ва бюджетга тўлаш тартибларини солиқ назарияси, солиқ қонунчилиги асослари, солиқни прогноз қилиш ва бошқа фанлардан ўзлаштирган билимлари асосида мукамал ўрганган етук мутахассис бўлиб етишишини бугунги кун талабаи тақозо этмоқда. Солиқлар ва солиққа тортиш бўйича мутахассислар мамлакатимизда амалга ошириладиган солиқ ислохотларининг тадрижий ривожланиши ва Президентимиз томонидан чиқариладиган фармон ва қарорларнинг маъно ва моҳиятини англаши, иқтисодий билимга эга бўлиш билан бир қаторда солиқ турларини, солиқ объектлари, субъектлари, солиқни ҳисоблаш йўллари, уни ундириш усуллари, имтиёзлари, солиқ органларига ҳисоб-китобларни тақдим этиш тартиби бўйича кўникмаларга эга бўлиши зарур.

Фан бўйича баҳолаш мезонлари олдиндан берилиб, маъруза ва семинар машғулотлари давомида солиқ турларининг ҳисобланиш услубиятини тавсифловчи масалалар, таҳлилий жадваллар, слайдлар ҳамда кўргазмали қуроллар қўлланилишига ҳамда янги педагогик технологиялар асосида машғулотлар ўтказилишига алоҳида эътибор қаратилиши керак.

MA'RUZALAR MATNI.

I-Mavzu: «Soliqlar to'g'risida tushuncha va soliqqa tortish ahamiyati hamda zarurligi»

Reja.

1. Soliqlar va soliqqa tortish fanini o'qitishning zarurligi, uning boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi.
2. Soliqlar va soliqqa tortish fanining predmeti va funktsiyalari.
3. Soliqlar va soliqqa tortish fanining mutaxassis kadrlarni tayyorlashdagi roli.

1. Soliqlar va soliqqa tortish fanini o'qitishning zarurligi, uning boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liqligi. Soliqlar va soliqqa tortish fanining boshqa fanlar singari o'ziga xos predmet va vazifalari mavjud. Bu fanni o'qitishning zarurligi bozor iqtisodiyoti munosabatlari ichida soliq munosabatlarining ahamiyati o'sib borayotganligidan kelib chiqadi.

Soliqlar va soliqqa tortish fani soliq voqe'liklarini (harakatlarini) chuqur o'rganish asosida zaruriy xulosalar chiqarib, ularni amaliyotga tadbqiq etish yo'llarini o'rgatadi.

Soliqlar va soliqqa tortish fani soliq amaliyotidagi eng to'g'ri, eng mukammal va eng progressiv voqe'liklarni o'rganib, amaliyot uchun xuddi bir dasturiy amalday yoritib boradi. Nazariya voqe'liklarni amaliyotdan oladi va yana amaliyotga eng to'g'ri, ma'qul va ilg'or tajribalar olinib amaliyotga yo'l ko'rsatish uchun o'rgatiladi.

Demak, nazariya amaliyot uchun kerak va amaliyot uchun kompas, barometr, yo'l boshlovchi vazifasini bajaradi. Nazariyasiz amaliyot yo'ldan adashgan yo'lovchidir. Nazariyani chuqur bilgan amaliyotchi har qanday o'zgarishlarda ham ishlab keta oladi va yo'ldan adashmaydi.

Soliqlar va soliqqa tortish fanini o'qitishning zarurligi amaliyotda yo'ldan adashmaslik, keraksiz soliqlar bo'yicha o'zgartishlarga yo'l qo'ymaslik, amaliyotda istiqbolli qadamlar tashlash uchun va katta muvaffakiyatlarga erishish uchun ham zarurdir.

Soliqlar va soliqqa tortish fani soliq nazariyasi fani bilan chambarchas bog'liqdir, uning maxsus bo'limi, ya'ni chuqurlashtirilgan va kengaytirilgan bo'limidir. Chunki soliq nazariyasi qonuniyatlari umum iqtisodiy nazariya qonuniyatlaridan chetga chiqib keta olmaydi, ularga asoslanadi va rivojlantiriladi.

Soliq munosabatlari moliya munosabatlarining tarkibiy qismi bo'lganligi bois, soliqlar va soliqqa tortish fani ham moliya nazariyasi fani bilan chambarchas bog'liq. Soliqlar va soliqqa tortish fanining o'ziga xos xususiyatlari soliq to'lovchilar bilan davlat o'rtasidagi majburiy harakterga ega bo'lgan pul munosabatlarini o'rgatadi.

Soliqlar va soliqqa tortish fani davlat byudjeti fani bilan ham o'zaro bog'liqdir. Chunki soliqlar oxir oqibatda byudjet daromadlarini shakllantiradi. Soliqlar (daromadlar) bo'lmasa byudjet munosabatlarining o'zi bo'lmaydi. Bu fan chet mamlakatlar soliq tizimi, buxgalteriya hisobi, soliq qonunchiligi asoslari, soliqlarni prognoz qilish fanlari bilan ham chambarchas bog'liqdir.

2. Soliqlar va soliqqa tortish fanining predmeti va funktsiyalari. *Har qanday fan o'zining predmetiga, ya'ni izlanish ob'yektiga ega bo'ladi. Masalan, texnologiya fanining predmeti bo'ladi kimyoviy moddalarning tarkibini o'rganish hisoblansa, mashinasozlik fani uchun mashinalar mexanizmini harakteristikasi bo'ladi, soliqlar va soliqqa tortish fanining predmeti soliq munosabatlarini (harakatini), soliqlar mexanizmini har tomonlama o'rganishdan iboratdir.*

Fanning predmeti soliq voqe'liklari pul munosabatlarini o'rganishdan iborat bo'ladi. Bu pul munosabatlari soliq to'lovchilar (Yuridik va jismoniy shaxslar) bilan soliqni o'z mulkiga aylantiruvchi (soliq oluvchi) davlat o'rtasidagi munosabatlardir. Fanning mohiyati shu o'rtadagi munosabatni chuqur o'rganish, ularni to'g'ri tashkil qilishni ta'minlashdir. To'g'ri tashkil etish deganda soliq munosabatida qatnashuvchi tomonlarning iqtisodiy manfaatini e'tiborga olish, muvozanatni saqlash kabi munosabatlarni tashkil qilish tuShuniladi. Bu muvozanatni saqlashda tomonlar adolatlik va insoflik tamoyiliga amal qilishi zarur. Tushunarliroq qilib aytsak, byudjetga soliqlarni olishda soliq to'lovchilar bo'yniga ortiqcha og'irlik osmaslik, ularni o'z ishlab chiqarishidan manfaatdorligini so'ndirib qo'ymaslik, ularning dasturlari va rejalarini tez - tez o'zgartirishga olib bormaslik va xokazolarga e'tibor berish ko'zda tutiladi. Bu erda tomonlarning do'stona munosabatda bo'lishi, bozor iqtisodiyoti talablariga mos iqtisodiy munosabatlar bo'lishini o'rgatadi. Fanning predmetini chuqur o'rganish Shuni ko'rsatadiki, munosabatlarda bir tomonlama zo'ravonlik munosabati bo'lguday bo'ladi, ikkinchi tomon unga javoban o'z daromadlari, boshqa soliq ob'ektlarini har xil yo'llar bilan yashiradi. Bunday hollarda har qanday huquqiy hujjatlarning ham kuchi etmay qolishi mumkin. Daromadlarni, soliq ob'ektlarini yashirish holati ham munosabatlarni buzadi.

Demak, soliqlar va soliqqa tortish fanini chuqur o'rganish orqali amaliyotda soliq tushumlari rejalarini muvaffakiyatli bajarish vazifasiga ham erishish mumkin.

Fanning funktsiyalari soliq mutaxassisi va boshqa soliq idoralari xodimlarini nazariy jihatdan qurollatirish hamda amaliyotda adashmaslik uchun yo'l - yuriklar ko'rsatishdan iboratdir. Shuningdek, chet el soliq amaliyotini o'rganish va taqqoslash asosida tegishli xulosalar ishlab chiqish, ularning ish tajribalarini o'zimizning amaliyotga moslab zarur joylarini tadbiq etishdan iboratdir.

Demak, fanning asosiy funktsiyasi yuqori malakali soliq mutaxassislari tayyorlashda ularni ham nazariy, ham amaliy jihatdan uslubiy qo'llanmalar bilan ta'minlashdir.

3. Soliqlar va soliqqa tortish fanining mutaxassis kadrlarni tayyorlashdagi roli. Soliqlarning paydo bo'lishi davlatning paydo bo'lishi bilan bog'liq bo'lganligi uchun hamda xozirgi O'zbekistonda ijtimoiy himoyalangan bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat uni tashkilotchisi ekanligidan soliqlar va soliqqa tortish fani davlatning uta zarur bo'lgan xilma - xil vazifalari bilan chambarchas bog'liq va ularga asoslanadi. Davlat mamlakatda yaratilgan ijtimoiy mahsulot ishlab chiqarish uni taqsimlashning qonun - qoidalarini ishlab chiqadi. Bu taqsimlashdagi munosabat bozor iqtisodiyoti sharoitida pul orqali amalga

oshirilganligidan davlat uni taqsimlashni ham pul munosabatlari orqali, ya'ni soliq, pul va kredit orqali amalga oshiradi. Davlatning bunday faoliyatini o'rganish - soliqlar va soliqqa tortish fanining diqqat - markazida turadi.

Bozor iqtisodiyoti talab va taklif, raqobat, qiymat va boshqa qonunlar orqali amalga oshiriladi. Bozor iqtisodiyoti - erkin iqtisodiyot, pulli munosabatlar iqtisodiyotidir. Soliqlar ham pul munosabatlarini ifoda etganligi uchun bozor iqtisodiyoti tarkibiga kiradi, uning ajralmas qismidir.

Bozor iqtisodiyoti qonunlari - soliqlar va soliqqa tortish fanining asosini tashkil etadi. U qonunlarni chuqur anglamasdan turib soliqlar va soliqqa tortish mexanizmini tushunib bo'lmaydi.

Bozor iqtisodiyoti qonunlarini o'rganib chiqib, davlat yalpi ichki mahsulot qiymatini soliqlar orqali taqsimlash vazifasini o'z zimmasiga oladi. Shunday ekan, davlat to'g'risidagi ta'limot - davlat iqtisodiyotni boshqarishda bosh rol o'ynashi soliqlar va soliqqa tortish fanining asosi bo'ladi xizmat qiladi. Davlat bozor iqtisodiyotini boshqarishda etakchilik, boshqaruvchilik rolini o'ynaydi. Davlat soliqlarni iqtisodiy mohiyati va vazifalarini o'rganib chiqib, uni amaliyotga tadbqiq qilishni o'z zimmasiga oladi.

Soliqlar va soliqqa tortish faninig soliq xizmati xodimlarini tayyorlashdagi roli. Soliq xizmati xodimlari o'zlariga qonuniy hujjatlarda yuklangan vazifalarni muvaffakiyatli bajarishlari uchun faqat amaliy jihatdan soliqlarni bilibgina kolmasdan, soliqlarning mohiyati, belgilari, ularning ob'yektiv zarurligiga, davlatning soliq siyosati, soliqlar tizimi, soliqqa tortish tizimi, soliq idoralari tizimi va boshqalar kabi nazariy masalalarni chuqur bilishlari zarur. Buning uchun esa soliqlar va soliqqa tortish fanini chuqur o'rganish kerak. Shuni nazarda tutish zarurki, Leonardo Da Vinchi aytganidek: «Nazariya qumondon, amaliyot askarlardir» Nazariya amaliyotni to'g'ri yo'lga boshlovchi kompasdir. Har qanday vazifalarni kadrlar xal qiladi. Shuning uchun, ular chuqur nazariy bilimga va kasb mahoratiga ega bo'lishlari zarur

Fanning mazmunini chuqur egallagan har qanday mutaxassis soliqlar va soliqqa tortish jarayonini o'rganishda va ularni xayotga to'g'ri va to'liq tadbqiq etishda adashmaydi. Shunday ekan bu fan soliq xizmati xodimlari, soliq sohasi vakillari, ilmiy xodimlar uchun o'zlarining ilmiy salohiyatlarini oshirishda katta rol o'ynaydi.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar.

1. Soliqlar va soliqqa tortish fanini o'qitish nima uchun kerak?
2. Soliqlar va soliqqa tortish fani nimani o'rgatadi uning qanday funktsiyalari bor?
3. Soliqlar va soliqqa tortish fanining mazmunida nimalarni o'rgatish maqsadi yotadi?
4. Fanni mutaxassis kadrlar tayyorlashdagi roli qanday?

II-Mavzu: Yuridik shaxslarni soliqqa tortish tizimi

Reja.

1. O'zbekiston Respublikasi soliqqa tortish tizimida amalda bo'lgan solikli va soliqsiz to'lovlar hamda ularni amal qilish doirasi.
2. Yuridik shaxslarning solikli va soliqsiz to'lovlari tavsifi.
3. Soliqqa tortish maqsadida Yuridik shaxs tushunchasi. Soliq to'lovchilarni aniqlash asoslari.
4. Hisoblangan soliqlar va yig'imlar uchun Yuridik shaxslarning javobgarligi va ma'suliyati.

1. O'zbekiston Respublikasi soliqqa tortish tizimida amalda bo'lgan solikli va soliqsiz to'lovlar hamda ularni amal qilish doirasi. Soliqlar majburiy to'lovni ifoda etuvchi pul munosabatlarini bildirib, bu munosabatlar soliq to'lovchilar (huquqiy va jismoniy shaxslar) bilan soliqni o'z mulkiga aylantiruvchi davlat o'rtasida bo'ladi. Korxona va tashkilotlar aholiga xizmat ko'rsatganida, ishlar bajarganida yoki bozorlarda oldi-sotdi kilganda ham pul to'lovlari mavjud. Lekin ular soliq bula olmaydi. Soliq munosabati bo'lish uchun davlat mamlakatda yaratilgan ijtimoiy mahsulot (to'g'riroyoi, yalpi milliy mahsulot) qiymatini taqsimlash yo'li bilan majburan davlat byudjetiga mablag tuplash jarayonini amalga oshiradi.

Soliqlarning o'ziga xos belgilari mavjud bo'ladi, ularga: majburiylik, xazinaga tushishlik, qat'iylik va doimiylik, anik soliq to'lovchi uchun ekvivalentsizlik belgilari mavjuddir.

Birinchi belgi-majburiylik. Soliq va yig'imlar majburiy bo'ladi, bunda davlat soliq to'lovchining bir kism daromadlarini majburiy badal sifatida byudjetga olib kuyadi. Bu majburiylik Oliy Majlis tasdiklab bergan Soliq Kodeksiing tamoyili asosida amalga oshiriladi. Demak, majburiylik belgisi huquqiy tomondan davlat uchun kafolatlangan.

Ikkinchi belgi soliqlarning davlat mulkiga aylanishidir. Soliqlar albatta xazinaga-davlat byudjetiga va boshqa davlat pul fondlariga tushadi. Bordi-yu, to'lov boshqa ixtiyoriy fondlar - «Iste'dod», «Ekosan», «Kamolot», «Nuroniy» jamyoarmalariga tushsa, unda soliq munosabati bo'lmaydi. CHunki majburiylik tamoyili yuk, u to'lov davlat mulkiga tushmaydi.

Soliqlar qat'iy belgilangan va doimiy harakatda bo'ladi. Tarixda 50 va 100 yillab o'zgarmasdan harakatda bo'lgan soliqlar mavjud. Ilmiy asosi kancha chuqur bo'ladi, soliqlar shuncha qat'iy va o'zok yillar o'zgarmasdan harakat qiladi yoki juda kam o'zgaradi.

To'langan soliqlar mamlakat mikyosida hammaga bir xil miqdorda qaytib keladi. Lekin, davlatga to'langan soliq summasi to'lovchining shaxsan o'ziga to'liq qaytib kelmaydi, ya'ni u ekvivalentsiz pul to'lovidir. Masalan, soliq to'lovchi bu yili davlatning soyolikni saqlash va maorif xizmatlaridan xech foydalanmagan bo'lishi mumkin. Lekin bozor iqtisodiyoti sharoitida hamma soliq

to'lovchilarning to'lagan soliq va yig'implari davlatning ularga ko'rsatgan xilma-xil xizmatlari (mudofaa, xavfsizlikni ta'minlash, tartib-intizomni o'rnatish va boshqa ijtimoiy-zaruriy xizmatlar) orqali o'zlariga qaytib keladi. Demak, soliq to'lovchilar nuqtai nazaridan olganda hamma soliqlar bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning ko'rsatgan ijtimoiy xizmatlari uchun to'lanadigan (to'lov) xakdir. *Soliqlar byudjetga va davlat pul fondlariga kelib tushadigan, majburiy harakterga ega bo'lgan pul to'lovi munosabatlaridir.* Shuningdek, soliqlar iqtisodiy kategoriya bo'lganligi uchun bozor iqtisodiyoti munosabatlari, shu jumladan, moliyaviy munosabatlar bilan chambarchas bog'liqdir. Bozor iqtisodiyoti erkin iqtisodiyotdir, ya'ni har bir huquqiy shaxs, tadbirkor o'z tovariga erkin baho belgilashi, mahsulot etkazib beruvchini topishi va o'zi iste'molchini topib unga mahsulotni sotish huquqiga ega. Shuning uchun davlat ularning bir kism daromadlarini taqsimlab, byudjetga oddiy ajratma sifatida ololmaydi. Soliq qilib olish uchun Oliy majlisning karori zarur, ya'ni qonun bilan olingan to'lov byudjetga utadi. Erkin iqtisodiyot sharoitida soliqlar ham erkin, ochik, anik bo'ladi, demokratik to'lovga aylanadi.

Soliqlar iqtisodiy kategoriya bo'lganligidan to'lovchilar va byudjet o'rtasida daromadlar taqsimlanayotganda tomonlarning iqtisodiy manfaatini, albatta, e'tiborga olish zarur. Soliq to'lovchilar daromadini davlat istaganicha ololmaydi, soliqlarni byudjetga olishning ma'lum chegarasi mavjud. Bu xakda ko'plab yirik iqtisodchilar va davlat arboblari o'z asarlarida ko'rsatib utgan. Uni davlat, shu bilan birga soliq to'lovchilarning mahsulot ishlab chiqarish va foyda olishdagi faoliyatini hisobga olib soliq belgilanadi. Ikkinchi tomondan, soliqlar dan makroiqtisodiyotni rivojlantirish, bozor infrato'zilmasini yaratish va boshqa umumdavlat maqsadlari uchun etarli moliyaviy resurslar tuplash uchun foydalaniladi. Soliqlar mohiyati soliq to'lovchilar bilan davlat o'rtasidagi doimiy, o'zok muddatli munosabatlarda o'z ifodasini topadi. Anikrok aytsak bu erda iqtisodiy munosabat, ya'ni pul munosabati mavjuddir.

Bir xil mohiyatga ega va o'zaro munosabatda bog'liq bo'ladi markazlashgan pul fondini va davlatning boshqa fondlarini majburiy tashkil etadigan soliq va yig'implar turlarining yiyoindisiga *soliqlar tizimi* deb ataladi. Bu ta'rifda soliq va yig'implar Yagona mohiyat, ya'ni «majburiy harakterga ega bo'lgan munosabat» va ularning bir-biri bilan bog'liqligi va nihoyat byudjetga tushishligini ko'rsatadi. Bu O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi mazmuniga mos keladi. Shu erda baxsli masala ham mavjud, ya'ni davlatning byudjetdan tashqari fondlariga (pensiya, ijtimoiy sug'urta, bandlik, yo'l fondlari va boshqalar) to'lovlarni ham majburiylik nuqtai nazardan soliq tizimiga kiritish muammosi mavjud. O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksining 5-8 moddalariga binoan soliqlar tizimi quyidagi tarkibga ega bo'ladi, unga keyingi o'zgartirishlar ham kiritilgan.

O'zbekistonda soliqlar tizimi tarkibi

Umumdavlat soliqlari	Mahalliy soliqlar va yig'imlar
Yuridik shaxslar daromadiga (foydasiga) soliq. Jismoniy shaxslar daromadiga soliq. Qo'shilgan qiymat solig'i. Aktsiz solig'i. Er osti boyliklaridan foydalanish solig'i. Ekologiya solig'i. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq. Savdo va umumiy ovkatlanish tashkilotlaridan yalpi daromad solig'i. Bojxona boji. Davlat boji. Qimmatli qog'ozlarni ruyxatdan o'tkazish yig'imi. Boshqa daromadlar.	Mol-mulk solig'i. Er solig'i. Yagona soliq. Infratuzilmani rivojlantirish solig'i. Jismoniy shaxslarning transport yoqiligi uchun iste'mol solig'i. Jismoniy shaxslar chetdan tovarlar olib kelganligi uchun Yagona bojxona to'lovi. Savdo huquq yig'imi, shu jumladan alohida tovarlarni turlarini sotish litsenziya yig'imi. Ishbilarmonlik bilan shug'ullanuvchi huquqiy hamda jismoniy shaxslarni ruyxatdan o'tkazish yig'imi. Boshqa to'lovlar.

Jadvalda ko'rinib turibdiki, xozirgi kunda soliqlar kodeksda 8 ta umumdavlat (respublika) soliqlari va 5 ta mahalliy soliqlar ko'rsatilgan. o'zgartirishlar bilan ularning soni yig'implari ham kushib ko'rsatilgan. Soliq va yig'implar bir-biri bilan bog'liq bo'ladi, okibat natijasida ular huquqiy va jismoniy shaxslarning pul daromadlaridan olinadi. Demak, soliq va yig'implarning jami yiyoindisi summasi soliq oyoirligi tushunchasini keltirib chiqaradi.

Soliqlarni ob'yekti va iqtisodiy mohiyati bo'yicha guruhlash. Soliqlarni guruhlash iqtisodiyotga ijobiy va salbiy ta'sirlarni o'rganishning ilmiy va amaliy uslubidir.

Soliqlar soliqqa tortish ob'yektiga karab turt guruhga bulinadi:

Oborotdan olinadigan soliqlar

Daromaddan olinadigan soliqlar

Mol-mulk qiymatidan olinadigan soliqlar

Er maydoniga karab olinadigan soliqlar .

Oborotdan olinadigan soliqlarga qo'shilgan qiymat solig'i, aktsiz solig'i, bojxona va er osti boyliklari qiymatidan olinadigan soliqlar kiradi. Lekin oborot (aylanma) tushunchasi bizning qonunchiligimiz bo'yicha ilgariidek mahsulot realizatsiyasi oborotidan emas, balki mahsulotlarni yuklab yuborgan qiymat bilan ulchanadi (QQSda). YAlpi tushumdan olinadigan Yagona soliq ham oborotdan olinadigan soliqlarga kiradi.

Daromaddan olinadigan soliqlarga huquqiy shaxslarning daromadiga (foydasiga), jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliq, savdo tashkilotlarining yalpi daromadidan soliqlari kiradi. Bu guruh soliqlarga infrastrukturani rivojlantirish solig'i ham kiradi.

Mol-mulk qiymatidan olinadigan soliqlarga mol-mulk solig'i, ekologiya, avtomobil mashitnalarini qayta sotish solig'i va boshqalar kiradi.

Er maydonlaridan olinadigan soliqlarga kishlok xo'jalik tovar ishlab chiqaruvchilarning Yagona er solig'i va Yuridik (nokishlok xo'jalik) va jismoniy shaaxslarning er soliqlari kiradi. harajatlardan olinadigan soliqlarga esa ekologiya solig'i kiradi.

Iqtisodiy mohiyatiga karab soliqlar egri va to'g'ri soliqlarga yoki bevosita va bilvosta bulinadi. To'g'ri soliqlarni to'g'ridan to'g'ri soliq to'lovchilarning o'zi to'laydi, ya'ni soliqni huquqiy to'lovchisi ham, haqiqiy to'lovchisi ham bitta shaxs bo'ladi. To'g'ri soliq yukini boshqalarga ortish holati bu erda bo'lmaydi. Bu soliqlarga hamma daromaddan to'lanadigan va barcha mulk soliqlari kiradi.

To'g'ri soliqlar dan to'g'ridan-to'g'ri daromaddan soliq to'langanligi uchun soliqlar stavkasining kamaytirilishi korxonalar daromadining ko'p qismini ularga koldirib, investitsiya faoliyatini kengaytirish imkonini yaratib, bozor iqtisodiyotini rivojlantiradi. Bu soliqlarning stavkalari ko'paytirilsa, biznes imkoniyatlari kamaya borib, iqtisodiy rivojlanishni susaytiradi. Demak bu guruh soliqlarning stavkalari to'g'ridan-to'g'ri bozor iqtisodiyoti bilan chambarchas boyolangandir.

Egri soliqlarni huquqiy to'lovchilari mahsulot (ish, xizmatni) yuklab yuboruvchilardir (xizmat ko'rsatuvchilardir). Lekin soliq oyoirligini xakikatdan ham byudjetga to'lovchilari tovar (ish, xizmat) ni iste'mol kiluvchilardir, ya'ni haqiqiy soliq to'lovchilar bu erda yashiringan. Bu soliqlar tovar (ish, xizmat) qiymati ustiga ustama ravishda qo'yiladi.

Bu soliqlarning ijobiy tomoni Respublikada ishlab chiqarilgan tovarlarni chetga chiqib ketishini chegaralaydi, mamlakat ichida tovarlar ko'p bo'lishiga yordam beradi. Egri soliqlar orqali tovarlar qiymati oshirilmasa, bozorlarda ularning takchilligi ortadi. Egri soliqlar stavkasining asosli ravishda oshirilishi korxonalar faoliyatining moliyaviy yakuniga to'g'ridan to'g'ri ta'sir etmaydi, ya'ni

investitsion faoliyatini kiskartirmaydi. Ammo soliq stavkasi tahlil kilinmasdan oshirib yuborilsa korxonalar sotish kiyinchiligiga uchrab foyda olishni ham byudjetga to'lovlarni ham kamaytirishi mumkin.

Bu soliqlarning yana bir tomoni muomaladagi ortiqcha pul massasini kamaytirib, inkirozni jilovlab boradi. Birok bu soliqlar mehnat bilan band bo'lgan aholining real daromadini pasaytiradi. Korxonalarda to'g'ri soliqlar stavkasini kamaytirish hisobiga berilgan imkoniyat ko'proq mahsulot ishlab chiqarishni ko'paytirib, tovarlar assortimentining oshishini ta'minlashi kerak.

Jaxon soliq amaliyotida to'g'ri va egri soliqlar nisbatiga karab u yoki bu mamlakat iqtisodiyotini rivojlanishi yoki iqtisodiy kiyinchiliklarni borligini tahlil qilib berish mumkin. Masalan. AKSH da to'g'ri soliqlar salmog'ining byudjet daromadida 90 foizga yaqin bo'lishi bu erda rivojlangan bozor iqtisodiyoti mavjudligidan darak beradi.

Egri soliqlar tarkibiga QQS, aktsiz solig'i, bojxona boji, er osti boyliklaridan foydalanish soliqlari kiradi. Yuqorida aytib utilganidek, to'g'ri va egri soliqlar Yagona soliq tizimini tashkil etib bir-biri bilan o'zaro boyolangan. Umumiy soliq summasi o'zgarmagan holda birining stavkasini kamaytirish ikkinchisini stavkasini oshirishni talab etadi.

Soliqlarning umudavlat (respublika) va mahalliy soliqlarga bulinishi xukumat idoralarining respublika xukumati va mahalliy xukumatlarga bulinishi asosida kelib chiqadi. Har bir xokimiyat idoralari o'zlarining bajaradigan muhim vazifalaridan kelib chiqib, o'z byudjetiga va uni ta'minlaydigan soliqlarga ega bo'lishi kerak. Respublika xukumati umumdavlat mikyosida katta vazifalarni mudofaa, xavfsizlikni saqlash, tartib intizom infrastrukturasini yaratish, mehnatkashlarga ijtimoiy himoyasini tashkil etish va boshqa bir kator yirik vazifalarni bajaradi. Shuning uchun uning byudjeti ham soliqlari ham salmokli bo'lishi shart. QQS, aktsiz solig'i, Yuridik shaxslarning daromadi (foydasidan), fukarolar daromadidan olingan soliqlar respublika byudjetiga tushadi. Umumdavlat soliqlarining muhim xususiyati shundaki, respublika byudjetiga tushadigan soliqlar dan mahalliy byudjetlarni boshqarib borish uchun ajratma sifatida tushushi mumkin. Bordi-yu, ajratma etmasa subventsia yoki subsidiya beriladi. Agar kelgusi yil mahalliy byudjetlarning o'z manbalari (soliqlari) ko'payib kolsa, respublika soliqlar dan ajratma berishning xojati kolmaydi. Respublika va mahalliy soliqlar Yagona mohiyatiga ega bo'ladi, byudjetga to'lanishi lozim bo'lgan to'lovlardir.

Mahalliy soliqlar xukumatlar bajaradigan vazifalariga karab belgilanib, ularga doimiy va to'liq biriktirib beriladi. Mahalliy xukumatlar asosan mehnatkashlarga yaqin bo'lganligidan ularga ijtimoiy masalalarni maktab, soyolikni saqlash, madaniyat, maorif, shahar va kishloklar obodonchiligi kabi vazifalarni bajaradi. Lekin bu soliqlar va yig'implar ularning byudjet harajatlarining 30-40 foizini koplaydi, holos. Keyingi vaqtlarda mahalliy byudjetlar daromadlari salmog'ini 50-60 foizga etkazish kabi xukumat karorlari mavjud. Mahalliy

byudjetlar daromadlarini ko'paytirish eng dolzarb masalalardan biridir. Faqat o'z daromad manbaiga to'liq ega bo'lgan mahalliy xukumatlar o'z faoliyatlarini to'liq amalga oshirishlari mumkin. Aks holda, har xil moliyaviy kamchiliklarga yo'l qo'yish zhtimoli bor. Mahalliy soliqlarning muhim xususiyati shundaki ular faqat shu xududning byudjetiga tushadi. Boshqa byudjetlarga ajratmalar berilmaydi.

Mahalliy byudjetlarning soliq va yig'implari kam bo'lganligidan bu byudjetlarning daromadlar va harajatlarini barqarorlashtirish (balanslashtirish) ancha murakkabdir. Bu masalani echishda ilgari ko'rsatganimizdek xududdan tushadigan soliqlar dan ajratmalar beriladi. (masalan, QQS, daromad solig'i va boshqalar). Amaliyotda shu soliqlar dan mahalliy byudjetlarga ular byudjetini barqarorlashtirish uchun 100 foizgacha ajratma bermasdan turib subventsiya (maqsadli yordam) berish hollari uchraydi. Vaholanki, mahalliy xukumatlarni o'z xududlaridan tushadigan soliqlarni o'ndirishga kiziktirish uchun 100 foizgacha ajratmalar berish maqsadga muvofikdir.

Subventsiya yoki subsidiya uslublari esa mahalliy xukumatlarning respublika xukumatiga murojaat etish lozimligini bildirib, ularni o'z xududlaridagi soliqlar to'liq o'ndirilishini kiziktirmaydi, ulardagi boki beyoamlilik fazilatini kuchaytiradi. Mahalliy xukumatlar o'z xoxishlaricha soliq va yig'implar kiritish huquqiga ega emas. O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksida ko'rsatilgan soliqlarning o'z xududlarida qo'llash yoki kullamaslik huquqi bor. Undan tashqari mahalliy soliqlar (mol-mulk va er solig'idan tashqari) va yig'implardan byudjetga tushgan summa atrofida soliq to'lovchilarga imtiyozlar berish huquqiga ega. Mahalliy soliqlar va yig'implarning byudjetga to'liq tushishini tashkil qilish ularning zimmasidagi asosiy vazifa hisoblanadi.

2. Yuridik shaxslarning soliqli va soliqsiz to'lovlari tavsifi. O'zbekiston Respublikasining davlat byudjetiga to'lanadigan soliq va yig'implarning hal qiluvchi qismini Yuridik shaxs soliqlari va boshqa to'lovlari tashkil etadi. Yuridik shaxslar Respublika (umumdavlat) byudjetiga quyidagi soliqlar va yig'implarni to'laydilar:

Yuridik shaxslarning daromadi (foydasiga) soliq;

Qo'shilgan qiymat solig'i;

Aktsiz solig'i;

Er osti boyliklaridan foydalanganlik uchun soliq;

Ekologiya solig'i;

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;

Savdo va umumiy ovkatlanish korxonalarining yalpi daromadidan soliq;

Bojxona boji;

Davlat boji;

Qimmatli qog'ozlarni ruyxatdan o'tkazish yig'imi;

DAN yig'imi;

Jarimalar;

Boshqa to'lovlar;

Yuridik shaxslar mahalliy byudjetlarga quyidagi soliqlar va yig'implarni to'laydilar:

Kichik biznesning Yagona solig'i;

Mol-mulk solig'i;

(Reklama solig'i, avtotransport vositalarini olib sotganlik uchun soliq - 2003 yildan boshlab bekor kilindi).

Infratuzilmani rivojlantirish solig'i;

Savdo huquqini olish yig'imi;

Alohida tovarlarni sotish uchun litsenziya yig'imi;

Tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi Yuridik shaxslarni ruyxatdan o'tkazish yig'imi;

Dexkon bozorida bir yo'la yig'im;

Kishlok xo'jalik tovar ishlab chiqaruvchilar uchun Yagona er solig'i;

Nokishlok xo'jalik tashkilotlari uchun er solig'i;

Boshqa to'lovlar.

Yuridik shaxslar soliq to'lovchi bo'lishi uchun Yuridik shaxs maqomini olganidan tashqari, albatta biror ruxsat etilgan faoliyatdan daromad olgan bo'lishlari zarur yoki tovarlar (ish, xizmatlar) sotishdan oborotga ega bo'lishlari hamda statistika idoralarida, xokimiyatlardan ruyxatdan utgan (kodga ega) bo'lishlari shart har bir Yuridik shaxsga identifikatsion raqam beriladi.

Yuridik shaxs bo'ladi mulkka ega bo'lishlik, bordiyu soliqlardan yoki boshqa sub'ektlardan qarzdor bo'ladi kolsa, boshqa choralar kurilganda etarli bo'lmasa, ana shu mulklarini sotib (sud karoriga asosan) soliqlardan kutilish imkoniyati yaratiladi.

Yuridik shaxslar soliqlarini byudjet daromadlarini shakllantirish va pul muomalasini mustaxkamlashdagi ahamiyati.

Ilgari aytganimizdek, Yuridik shaxslarning byudjetlarga to'laydigan soliqlari *to'g'ri* va *egri* soliqlarga bulinadi.

To'g'ri soliqlar daromad (foyda) soliqlari va resurslar soliqlaridan tashkil topadi. Egri soliqlar esa qo'shilgan qiymat solig'i, aktsiz solig'i, bojxona bojidan iboratdir. Yuridik shaxslarning bu soliqlari byudjet daromadlarini asosiy qismini tashkil etishi quyidagi jadval ma'lumotlarida kurinadi.

Yuridik shaxslar soliqlari ichida egri soliqlar salmog'i ortib borishi tendentsiyasiga ega, to'g'ri soliqlar salmog'i esa pasayib borish yunalishidadir. Bunday holat mahsulot ishlab chiqaruvchilarning hissasiga tushadigan soliq yukini kamaytirib, ularning ishlab chiqarish faoliyatini kuchaytiradi. Shu bilan birga to'g'ri va egri soliqlar byudjetning mustaxkam manbasiga aylanib uning uta ijtimoiy zarur bo'lgan harajatlarni o'z vaqtida va o'zluksiz moliyalashtirish imkonini yaratadi. Bularning ahamiyati bekiyos kattadir. Bu soliqlar siz byudjetlarni rejali moliyalashtirish iloji yuk.

Yuridik shaxslar soliqlari pul muomalasini mustaxkamlashda ham katta ahamiyatga ega. To'g'ri soliqlar Yuridik shaxslarning harajatlarga muljallangan

mablaglarini kiskartirib muomalaga oz pullarni chiqarishga olib keladi. Egri soliqlar esa tovarlar (ishlar, xizmatlar) tarkibida bo'ladi, baho hisobiga muomaladagi ortiqcha pullarni muomaladan oladi. Shunday qilib soliqlar pul muomalasini mustaxkamlashda katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Soliqlarning oshishi tovar (xizmat, ish) taklifini oshiradi, talabni kamaytiradi. Bu esa pul emissiyasini kamaytiradi. Ammo taklifda real qiymati past bo'lganligidan inflyatsiyani paydo qilishi mumkin.

3. Soliqqa tortish maqsadida Yuridik shaxs tushunchasi. Soliq to'lovchilarni aniqlash asoslari.

O'zbekiston Respublikasi soliqlar tizimida soliq to'lovchilarni ikki guruhga bulinadi: Yuridik shaxslar va jismoniy shaxslar; iqtisodiy mohiyatiga karab: to'g'ri soliqlar va egri soliqlarga. Byudjet bo'ginlariga tushishiga karab: umumdavlat soliqlari va mahalliy soliqlar va yig'implarga bulinadi.

O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksida (13-modda) xilma-xil mulk shaklidagi birlashmalar, korxonalar va tashkilotlar qisqacha Yuridik shaxslar deb ataladi.

O'zbekiston Respublikasining asta sekin ijtimoiy himoyalangan erkin bozor iqtisodiyotiga uta borishi respublikada o'rta va kichik biznes faoliyatiga kulay sharoitlar yaratilayotganligi xilma-xil mulk shaklidagi: xususiy, kooperativ, shirkat, aksioner va kushma korxonalar orqali tadbirkorlikni rivojlantirishga keng sharoit yaratilmokda. Buning hammasi soliqqa tortish maqsadida Yuridik shaxslar sonini ko'payishiga olib kelmokda.

Yuridik shaxs deb o'zining ixtiyorida, qaramog'ida, foydalanishida mulkka ega bo'lgan, o'zining majburiyatlarini shu mulk bilan qaytara oladigan, buxgalteriya balansi hamda bankda hisobvaraqaiga ega bo'lgan shaxslarga aytiladi. Yuridik shaxslarning statistika organlarida o'z faoliyat kodlari ko'rsatilgan bo'ladi.

4.Hisoblangan soliqlar va yig'implar uchun Yuridik shaxslarning javobgarligi va ma'suliyati.

Yuridik shaxslar o'zlariga yuklatilgan soliqlarni hisoblash va byudjetga o'z vaqtida, to'liq to'lash javobgarligini olganlar. Ularning to'laydigan soliqlari asosan naqd pulsiz, ya'ni korxona, tashkilot, birlashmaning bankdagi hisob schyotlaridan mablagni uchirib, respublika yoki mahalliy byudjet schyotlariga o'tkazish yo'li bilan amalga oshiradi. Qoida bo'yicha har qanday Yuridik shaxs o'z soliq va boshqa majburiy to'lovlarni belgilangan vaqtda byudjetga to'liq o'tkazishga majburlirlar. Buning uchun ular soliq va boshqa to'lovlarning muddati kelgan kungacha pullarni o'tkazish hujjatlari bo'lmish to'lov topshiriyoi, cheklarni yozib banklarga topshirgan bo'lishlari kerak.

Agar to'lov topshiriklari o'z muddatida yozilib banklarga topshirilmagan bo'ladi soliq idoralari o'zlarining inkasso-to'lov talabnomalari orqali o'ndirib oladilar.

har bir o'z vaqtida byudjetga o'tkazilmagan kun uchun o'tkazilishi kerak bo'lgan soliq summasi hisobidan 0,07 foiz penya hisoblanib soliqqa qo'shimcha ravishda byudjetga majburiy o'ndiriladi. Albatta penya summasining ko'payishi korxonaning moliyaviy holatiga salibiy ta'sir ko'rsatadi. Penya korxona uchun qo'shimcha soliqdir.

Shuning uchun har qanday xo'jalik sub'ektlari hisobchilari soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni ularda belgilangan to'lov muddatigacha o'z vaqtida to'lab borishlari shart. Bunda ayniqsa bo'nak (avans) to'lovlarga ko'proq e'tibor qaratilishi lozim, chunki QQS, daromadga (foydaga) soliq va boshqalarda bo'nak to'lovlar soni ko'p bo'lganligidan boqimandaning ko'payishiga olib keladi. xozirgi kunda bu boqimanda bilan kurash iqtisodiyotni barqarorlashtirishda muhim davlat tadbirlariga aylanmoqda.

Yuridik shaxslarning hamma soliqlari naqd pulsiz to'lanadi. Biroq, ayrim yig'imlar (davlat va bojxona bojlari) naqd pulli bo'lishi mumkin.

Yuridik shaxslar soliqlarini naqd pulsiz to'lanishi juda katta iqtisodiy ahamiyatga ega. Pul o'tkazishlar tezlashadi, ijtimoiy harajatlar tejaladi.

3. Soliqqa tortish maqsadida jismoniy shaxs tushunchasi. Soliqqa tortish tizimida Yuridik va jismoniy shaxslarga qo'llanadigan tamoyillar. **Jismoniy shaxslar Yuridik shaxs maqomini olmagan shaxslardir. Bunday shaxslarga O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, fuqaroligi bo'lmaganlar va chet el mamlakatlari fuqarolari kiradi.**

O'zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligiga binoan soliqqa tortish maqsadida soliq to'lovchilar Yuridik shaxslar va jismoniy shaxslarga bulingan. Davlat byudjeti daromadlarining 75 foizidan ortig'ini Yuridik shaxslar to'laydigan soliqlar tashkil etadi. Jismoniy shaxslar to'laydigan soliq va yig'imlar esa karayib byudjet daromadining 25 foizini tashkil etadi.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar

1. Qanday shaxslar Yuridik shaxs deb ataladi?
2. Qaysi soliqlar va yig'imlar Yuridik shaxslar to'laydigan Respublika soliqlari tarkibiga kiradi?
3. Qaysi soliqlar va yig'imlar Yuridik shaxslar to'laydigan mahalliy soliqlari tarkibiga kiradi?
4. Yuridik shaxslar to'laydigan soliqlarning qanday ahamiyatlari bor?
5. Jismoniy shaxslar tushunchasi va ular to'laydigan Respublika soliqlarini tarkibi?

6. Qaysi soliqlar va yig'imglar jismoniy shaxslar to'laydigan mahalliy soliqlari tarkibiga kiradi?
7. Jismoniy shaxslar to'laydigan soliqlarning qanday ahamiyatlari bor?

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar

1. Soliq tizimi tushunchasi nimani ifoda etadi?
2. O'zbekiston Respublikasi soliq tizimini tavsiflang?
3. Soliqlar iqtisodiy mohiyatiga karab qanday guruhlanadi?
4. Soliqlarning umumdavlat va mahalliy soliqlarga ajratishning sababi nimada va ular qanday farklanadi?
5. Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarning farki nimadan iborat?
6. Byudjetdan tashqari jamgarmalarga majburiy to'lovlar va ularning soliqlarga qanday aloqasi bor?

III-Mavzu: Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tizimi Reja.

- 1. Jismoniy shaxslardan undiriladigan mol-mulk solig'i**
- 2. Jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'i**
Er solig'ini to'lovchilar, soliq ob'yekti va bazasi
- 3. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i**
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining mohiyati, soliq to'lovchilar, soliq ob'yekti va bazasi

1. Jismoniy shaxslardan undiriladigan mol-mulk solig'i

Soliq kodeksiga ko'ra soliq solinadigan mol-mulkga ega bo'lgan Jismoniy shaxslar, chet el fuqarolari, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lovchilari bo'lib hisoblanishadi.

Soliq to'lovchilar, soliq ob'yekti va bazasi

Jismoniy shaxslarning O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan uyi-joyilari, kvartiralar, chorbog' va bog' uyilari, garajlar va boshqa imoratlari, binolar va inshootlari qiyimati soliq solish ob'yekti hisoblanadi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkini inventarizatsiya qilish qiyimati soliq solish baza bo'lib hisoblanadi. Agar Jismoniy shaxslarning mol-mulkini bahosi tegishli vakolatli idoralar tomonidan aniqlanmagan bo'lsa, bunday holatda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan mol-mulkning shartli qiyimati belgilanadi hamda o'rnatilgan stavkalar asosida soliqqa tortiladi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi, ularni soliq to'lovchilarga Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi va uning quyii organlari tomonidan belgilangan tartibda bildiriladi. Soliq stavkalari har yili keyingi moliya yili uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining makroiqtisodiyi ko'rsatkichlar prognozi va davlat byudjeti parametrlari to'g'risidagi qarori asosida qayta ko'rib chiqilishi mumkin.

Soliq stavkalari va soliq imtiyozlari

2012 yil 1 yanvardan Jismoniy shaxslar mol-mulk solig'ining stavkalari quyidagicha belgilangan:

3.1-jadval

Jismoniy shaxslar mol-mulk solig'i STAVKALARI

Soliqqa tortish ob'yekti	Mol-mulkning inventarizatsiya qiymatiga nisbatan soliq stavkasi
Turarjoyilar, kvartiralar, dala hovli va bog' uyichalari, garajlar va boshqa imoratlar, xonalar va inshootlar ularning qiymatidan kelib chiqib	0,9

Jismoniy shaxslar mol-mulkini baholash bo'yiicha tegishli organlar tomonidan belgilangan inventarizatsiya qiymati bo'lmasa soliq undirish uchun Toshkent shahri va viloyat markazlarida – 2100,0 ming so'm, boshqa shaharlar va qishloq joylarda – 920,0 ming so'm miqdoridagi mol-mulkning shartli qiymati qabul qilinadi. Jismoniy shaxslarning mol-mulklari texnik inventarizatsiyalash byurosi (TIB) xodimlari tomonidan baholanadi.

Mulkida soliq solinadigan mol-mulk bo'yiicha pensionerlar uchun mol-mulk solig'i bo'yiicha soliq solinmayidigan eng kam miqdor umumiy maydonining 60 kv.metri hajmida belgilanadi.

Soliq qonunchiligiga ko'ra quyidagi Jismoniy shaxslarning mulkida bo'lgan imoratlari, binolari va inshootlariga soliq solinmayidi:

a) "O'zbekiston Qahramoni", Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat qahramoni unvonlariga sazovor bo'lgan, uchala darajali SHuhrat ordeni bilan taqdirlangan fuqarolarning;

b) 1941-1945 yillardagi urush qatnashchilari va partizanlari, ularga tenglashtirilgan shaxslar, ichki ishlar va davlat xavfsizligi organlari tarkibida xizmat qilgan shaxslarning, harakatdagi armiya tarkibiga kirgan harbiy qismlar, shtablar va muassasalarda shtatdagi lavozimlarni egallagan shaxslar, Leningrad shahri qamalida bo'lganlarning va koncentracion lagerlarning sobiq yosh tutqunlari, xizmatni Afg'oniston Respublikasida va jangovar harakatlar olib borilgan boshqa mamlakatlarda vaqtincha bo'lgan qo'shinlarning cheklangan kontingenti tarkibida o'tagan harbiy xizmatchilar hamda o'quv va sinov yig'inlariga chaqirilgan harbiy xizmatga majburlarning;

v) o'n nafar va undan ortiq farzandi bor ayollarning;

g) CHernobily AESdagi avariya oqibatlarini tugatishda ishtirok etganlik uchun imtiyozlar olayotgan fuqarolarning (shu jumladan, u erga vaqtincha yoki xizmat safariga yuborilgan fuqarolarning);

d) soliq solinmayidigan maydon o'lchami doirasida pensionerlarning, shuningdek I va II guruh nogironlarining;

e) muddatli xizmat harbiy xizmatchilari va ularning oila a'zolarining - xizmatni o'tash davrida;

j) harbiy xizmat majburiyatlarini bajarishda yarador, kontuziya bo'lganlik yoki shikastlanganlik oqibatida yoki frontda bo'lish tufayli orttirilgan kasallik oqibatida halok bo'lgan harbiy xizmatchilarning ota-onalari va boshqa turmush qurmagan rafiqalarining (erlarining);

YUqorida nazarda tutilgan imtiyozlar mol-mulk egasining tanlashiga binoan, imtiyoz olish huquqini beruvchi zaruriy hujjatlar soliq organlariga taqdim

etilganda, mol-mulkning faqat bir ob'yektiga taalluqli bo'ladi. Bunda mol-mulk imtiyoz oluvchining mulki bo'lgan hollardagina taqdim etiladi.

Yil davomida to'lovchilarda mol-mulk solig'i bo'yiicha imtiyozga ega bo'lish huquqi paydo bo'lgan taqdirda ular ko'rsatilgan to'lovlardan ana shu huquq paydo bo'lgan oyidan boshlab ozod etiladilar.

Yil o'rtasida mol-mulk solig'i bo'yiicha imtiyoz huquqini yiqotganda soliq solish ushbu huquq yiqolgan oyidan keyingi oyidan boshlab amalga oshiriladi.

Soliqni hisoblab chiqarish va byudjetga to'lash tartibi

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq davlat soliq xizmati organlari tomonidan hisoblab chiqariladi.

Mol-mulk solig'i bo'yiicha imtiyozlar huquqiga ega bo'lgan shaxslar zarur hujjatlarni davlat soliq xizmati organlariga taqdim etadilar.

Imoratlar, binolar va inshootlar uchun mol-mulk solig'i ularning har yil 1 yanvardagi holati yuzasidan texnik inventarizatsiyalashning hududiyi kadastr byurolari taqdim etadigan inventarizatsiya qiymatiga doir ma'lumotlar asosida hisoblab chiqariladi, bunday ma'lumotlar bo'lmagan taqdirda esa O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilangan mol-mulkning shartli qiymati qabul qilinadi.

Bir necha mulkdorning ulushbayi asosidagi umumiy mulki bo'lgan imoratlar, binolar va inshootlar uchun mol-mulk solig'i har bir mulkdor tomonidan ushbu imoratlar, binolar va inshootlardagi ulushiga mutanosib ravishda to'lanadi. Yangi imoratlar, binolar va inshootlar bo'yiicha soliq ular barpo etilgan yoki olingan yildan keyingi yilning boshidan e'tiboran to'lanadi.

Meros bo'yiicha o'tgan mol-mulkdan soliq merosxo'rlardan meros ochilgan paytdan boshlab undiriladi. Mol-mulk yiq qilingan, butunlay vayron bo'lgan hollarda mol-mulk solig'i undirish ular yiq qilingan yoki butunlay vayron bo'lgan oyidan e'tiboran to'xtatiladi.

Mol-mulkka mulk huquqi taqvimiy yil davomida bir mulkdordan boshqasiga o'tganda soliqni birinchi mulkdor o'sha yilning 1 yanvaridan bu mol-mulkka mulk huquqini yiqotgan oyining boshigacha to'laydi, yangi mulkdor esa - mulk huquqini qo'lga kiritgan oyidan e'tiboran to'laydi.

Taqvimiy yil davomida imtiyozga ega bo'lish huquqi paydo bo'lgan taqdirda mol-mulk solig'i ana shunday huquq vujudga kelgan oyidan e'tiboran qayta hisoblab chiqiladi.

Mol-mulk solig'ini to'lash haqidagi to'lov xabarnomalari to'lovchilarga davlat soliq xizmati organlari tomonidan har yili 1 maydan kechiktirmay topshiriladi. Hisoblangan yillik soliq miqdori teng ulushlarda ikki muddatda - 15 oktyabrdan kechiktirmay mahalliy byudjetga to'lanadi.

Agar soliq to'lovchi tomonidan ortiqcha summalar to'langan bo'lsa, soliq va yig'imlar bo'yiicha qarzlarni mavjud bo'lmasa, ushbu summalar uning yozma arizasiga ko'ra o'ttiz kun ichida soliq to'lovchiga qaytariladi yoki bo'lg'usi to'lovlar hisobiga qayd etiladi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq to'lovchilari hisobi davlat soliq xizmati organlari tomonidan har bir yilning 1 yanvardagi holat bo'yiicha

shahar va tumanlar bo'yiicha, texnik inventarizatsiyalash hududiyi kadastr byurosida mavjud bo'lgan imoratlar egalari to'g'risidagi ma'lumotlarga binoan o'tkaziladi.

2. Jismoniy shaxslardan olinadigan er solig'i

Er solig'ini to'lovchilar, soliq ob'yekti va bazasi

Soliq kodeksiga ko'ra o'z mulkida, egaligida, foyidalanishida yoki ijara huquqi asosida er uchastkalariga ega bo'lgan Jismoniy shaxslar, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklari er solig'ining to'lovchilari bo'lib hisoblanishadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan ijaraga berilgan er uchastkalari uchun to'lanadigan ijara haqi er solig'iga tenglashtiriladi. Er uchastkalarini ijaraga olgan Jismoniy shaxslarga er solig'ini to'lovchilar uchun belgilangan imtiyozlar, soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarni taqdim etish va soliqni to'lash tartibi tatbiq etiladi.

Jismoniy shaxslarning quyidagi er uchastkalari soliq solinadigan ob'ekt hisoblanadi:

- ☐ dehqon xo'jaligini yuritish uchun meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga berilgan er uchastkalari;
- ☐ yakka tartibda uyi-joyi qurilishi uchun meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilishga berilgan er uchastkalari;
- ☐ jamoa bog'dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligini yuritish uchun berilgan er uchastkalari;
- ☐ xizmat yuzasidan qonun hujjatlariga muvofiq berilgan chek erlar;
- ☐ meros bo'yiicha, hadya qilinishi yoki sotib olinishi natijasida uyi-joyi, dala hovli bilan birgalikda egalik qilish huquqi ham o'tgan er uchastkalari;
- ☐ qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mulk qilib olingan er uchastkalari;
- ☐ tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun doimiy foyidalanishga yoki ijaraga berilgan er uchastkalari.

Soliq kodeksiga ko'ra ko'chmas mulkka ega bo'lgan huquqlarni davlat ro'yixatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organning er uchastkalarining mayidoniga doir ma'lumotnomalari soliq solinadigan baza bo'lib hisoblanadi.

Er solig'i stavkalari va soliqdan imtiyozlar

Jismoniy shaxslardan undiriladigan er solig'i stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezident qarori bilan belgilanadi va soliq to'lovchilarga Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi va uning quyii organlari tomonidan belgilangan tartibda xabar qilinadi.

Berilgan erlardan ikki yil davomida foyidalanmagan Jismoniy shaxslardan er solig'i uch baravar miqdorida undiriladi.

Jismoniy shaxslar foyidalanadigan (shu jumladan, er solig'ini to'lashdan ozod etilgan), davlat hokimiyati organlari tomonidan ajratilgan mayidonlardan ortiqcha er uchastkalari uchun er solig'i Jismoniy shaxslar uchun 1,5 koeffitsientini qo'llagan holda to'lanadi. Davlat hokimiyati organlari tomonidan ajratilgan

mayidonlardan ortiqcha foyidalaniladigan erlar uchun yuqorida ko'rsatilgan koefficientni qo'llagan holda er solig'i to'lanmagan taqdirda soliq to'lovchilarga nisbatan qonun hujjatlariga muvofiq moliyaviy jazo choralari qo'llanadi.

Davlat hokimiyati organlari tomonidan ajratilgan er uchastkalari mayidoni er berish to'g'risida davlat hokimiyati organlarining qarori, erga egalik qilish yoki undan foyidalanish huquqi uchun davlat dalolatnomasi, erni ijaraga olish shartnomasi, er uchastkasiga bo'lgan huquqlarni ro'yixatdan o'tkazish to'g'risidagi guvohnoma va er uchastkasiga bo'lgan huquqni tasdiqlayidigan boshqa hujjatlarga ko'ra belgilanadi.

Er uchastkasiga nisbatan mulk, egalik qilish yoki undan foyidalanish huquqini tasdiqlayidigan hujjatlar mavjud bo'lmasa, soliq butun mayidon uchun yuqorida ko'rsatilgan oshirish koefficientlarini qo'llagan holda to'lanadi.

Jismoniy shaxslarga tadbirkorlik faoliyati uchun berilgan er uchastkalaridan soliq korxonalar, muassasalar va tashkilotlar uchun tasdiqlangan stavkalar bo'yiicha undiriladi. Jismoniy shaxslar uchun er solig'ini hisoblab chiqarish do'konlar, oshxonalar, ustaxonalar va tadbirkorlik faoliyatida foyidalaniladigan boshqa ob'ektlar uchun foyidalaniladigan er uchastkalari uchun amalga oshiriladi.

Soliq kodeksiga ko'ra quyidagi Jismoniy shaxslar er solig'idan ozod qilinadilar:

- yayilov chorvachiligining cho'ponlari, yiilqiboqarlari, mexanizatorlari, veterinar vrachlari va texniklari, boshqa mutaxassislar va ishchilari;
- "O'zbekiston Qahramoni", Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo'lgan shaxslar, uchala darajali SHuhrat ordeni bilan taqdirlanganlar, 1941-1945 yillardagi urush nogironlari va qatnashchilari;
- xizmatni Afg'oniston Respublikasida va jangovar harakatlar olib borilgan boshqa mamlakatlarda vaqtincha bo'lgan qo'shnlarning cheklangan kontingenti tarkibida o'tagan harbiy xizmatchilar hamda o'quv va sinov yig'inlariga chaqirilgan harbiy xizmatga majburlar;
- haqiqiy muddatli harbiy xizmatga chaqirilgan harbiy xizmatchilarning oilalari - xizmat muddatiga;
- I va II guruh nogironlari;
- yolg'iz pensionerlar. Soliq solish maqsadlari uchun yolg'iz pensionerlar deganda bir o'zlari yoki voyaga etmagan bolalari yoki nogiron bolasi bilan birgalikda alohida uyida, kvartira yoki yotoqxonada yashayidigan pensionerlar tushuniladi;
- boquvchisini yio'qotgan ko'p bolali oilalar. Soliq solish maqsadlarida boquvchisini yio'qotgan ko'p bolali oilalar deganda ota-onadan biri yoki ikkalasi vafot etgan hamda oilada 16 yoshga etmagan 5 va undan ortiq bola bo'lgan oilalar tushuniladi;

- CHernobilʼ AESdagi falokat oqibatlarini tugatishda ishtirok etgan shaxslar;
- koʻchirib keltirilgan fuqarolar kelib joyilashgan er uchastkalari boʻyiicha - er uchastkalari berilgan vaqtdan eʼtiboran besh yilga;
- shaxsiyi pensiya tayinlangan shaxslar;

YUqorida koʻrsatilgan imtiyozlar er uchastkalari yakka tartibda uyi-joyi qurilishi va shaxsiyi yordamchi xoʻjalik (dehqon xoʻjaligi) yuritish uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan meʼyorlar doirasida taqdim etilgan Jismoniy shaxslargagina tatbiq etiladi.

Er soligʻi toʻlanmayidigan er uchastkalarining mayidonlari er uchastkasiga huquqni tasdiqlayidigan hujjatlarga binoan qabul qilinadi.

Imtiyoz huquqi er soligʻini toʻlashdan ozod etilgan shaxslar yashayidigan va birgalikda xoʻjalik yuritadigan butun oilaga tatbiq etiladi.

Er soligʻini hisoblab chiqarish tartibi

Jismoniy shaxslar uchun er soligʻini davlat soliq organlarining xodimlari hisoblab chiqaradi. Davlat soliq xizmati organlari er uchastkalari mulkdorlari, er egalari yoki erdan foydalanuvchilar yoki ijarachilar boʻlgan Jismoniy shaxslarning muntazam hisobini yuritadilar.

Dehqon xoʻjaliklari (yuridik shaxsni tashkil etmaganlari) hisoblab yozilgan er soligʻi umumiyi summasining 95 foizini byudjetga va 5 foizini Dehqon va fermer xoʻjaliklarini qoʻllab-quvvatlash jamgʻarmasiga toʻlayidilar. SHu munosabat bilan davlat soliq organlari dehqon xoʻjaliklariga yoziladigan toʻlov xabarnomalarida byudjetga toʻlanadigan er soligʻi summasi va Jamgʻarmaga toʻlanadigan er soligʻi summasini alohida koʻrsatadilar.

Soliq toʻlanishi toʻgʻrisidagi toʻlov xabarnomalari Jismoniy shaxslarga davlat soliq organlari tomonidan har yili, joriyi yilning 1 mayidan kechiktirmayi topshiriladi. Er uchastkalarining mayidoni oʻzgarganda va yil davomida imtiyoz huquqi payido boʻlganda yoki bekor qilinganda davlat soliq organlari bir oyi davomida soliqni qayita hisob-kitob qilishlari va soliq toʻlovchiga toʻlash muddatlari oʻzgarganini hisobga olgan holda yangi yoki qoʻshimcha toʻlov xabarnomasini taqdim etishlari shart.

Jismoniy shaxslarga shahar va qoʻrgʻonlarda yakka tartibda uyi-joyi qurish uchun berilgan er uchastkalarining mayidonlari yakka tartibdagi uyi-joyilarni hisobga olish va nazorat qilish shahar yoki tuman boshqarmasi yoxud ishlab chiqarish uyi-joyi inspekiyasining mavjud materiallari boʻyiicha hisobga olinib, har yili naturada aniqlashtiriladi.

Jismoniy shaxslarga qishloq joyilarda shaxsiyi yordamchi xoʻjalik (dehqon xoʻjaligi) yuritish uchun berilgan er uchastkalari tomorqa erlardan va jamoat erlarida qoʻshimcha ajratilgan er uchastkalaridan iborat boʻlishi mumkin. Bundayi holda tomorqa erlar mayidoni er kadastri maʼlumotlari boʻyiicha qabul qilinib, yuz bergan oʻzgarishlar har yili naturada aniqlashtiriladi. Jamoat erlarida qoʻshimcha ajratilgan er uchastkalari mayidoni xoʻjaliklarning maʼlumotlari boʻyiicha hisobga olinib, har yili aniqlashtiriladi.

Agar Jismoniy shaxs yakka tartibda uyi-joyi qurilishi yoki shaxsiy yordamchi xo'jalik (dehqon xo'jaligi) yuritish uchun berilgan er uchastkasida tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullansa yoki erdan maqsadli foyidalanishni o'zgartirmasdan o'z uyiini ofis sifatida rasmiylashtirsa, bunda undan er solig'i yakka tartibda uyi-joyi qurilishi yoki dehqon xo'jaligini yuritish uchun berilgan erlar uchun belgilangan stavkalar bo'yiicha undiriladi.

Ko'p xonadonli turar joylarda yashaydigan Jismoniy shaxslardan er solig'i undirilmaydi. Xonadondan yoki ko'p xonadonli turar joylarning bir qismidan odamlarning yashashi bilan bog'liq bo'lmagan maqsadlarda foyidalanilganda, belgilangan tartibda xonadonning umumiy maydonidan kelib chiqib, er solig'ining tegishli hissasi undiriladi.

Egalik qilish huquqi meros bo'yiicha turar joyi, noturar imorat va inshootlar, bog' uyichasi o'tishi bilan birga o'tgan er uchastkalari uchun er solig'i merosxo'rlardan, meros qoldiruvchining soliq majburiyatlarini hisobga olgan holda undiriladi.

Jismoniy shaxslar hisoblangan yillik er solig'ini teng ulushlarda yiliga ikki muddatda – 15-oktyabrdan kechiktirmay to'layidilar. To'langan soliq summasi belgilangan tartibda mahalliy byudjetga tushadi.

Yil davomida ajratilgan er uchastkalari uchun soliq er uchastkasi ajratilgan oyidan keyingi oyidan boshlab to'lanadi. Masalan, vakolatli hokimiyat organining 15 sentyabrdagi qarori bilan korxonaga er ajratilsa, u er solig'ini 1-oktyabrdan boshlab to'laydi. Er solig'i to'lovchi Jismoniy shaxslar davlat soliq xizmati organlarining qarorlari va ular mansabdor shaxslarining harakatlari ustidan davlat soliq xizmatining yuqori organlari yoki sudga shikoyat qilish huquqiga egadirlar. Davlat soliq xizmati organlari soliqning to'g'ri hisoblab chiqarilishi va o'z vaqtida to'lanishi ustidan belgilangan qonun hujjatlariga muvofiq nazoratni amalga oshiradilar.

3. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining mohiyati, soliq to'lovchilar, soliq ob'yekti va bazasi

Ma'lumki, soliq qonunchiligida soliqqa tortish maqsadida soliq to'lovchilar ikkiga bo'lingan, ya'ni yuridik va Jismoniy shaxslarga.

Jismoniy shaxslarga – yuridik shaxs maqomini olmagan O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, ajnabiylar fuqarolar va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar kiradi.

Jismoniy shaxslar to'layotgan soliqlar ichida byudjet tushumlaridan salmoqli o'rinni egallaydigan soliq bu – Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'idir.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i – davlat byudjeti daromad manbalaridan biri bo'lib, u umumdavlat soliqlari tarkibiga kiradi. Uning o'ziga xos xususiyati shundaki, soliq Jismoniy shaxslarning bevosita daromadlaridan olinadi.

Bugungi kunda Jismoniy shaxslar to'layotgan soliqlar va yig'imlar byudjet daromadlarining qariyb 15-20 foizini tashkil etmoqda.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i 1991 yilda byudjet tushumlarining 6,7 foizini tashkil etgan bo'lsa, 2000 yilda 13,1 foizni tashkil etgan. 2006 yilgi davlat byudjeti parametrlari bo'yiicha ushbu soliq davlat

byudjeti daromadlarining 15 foizini, to'g'ri soliqlar ichida esa 57,7 foizini tashkil etishi prognozashtirilgan.

Bu ko'rsatkichlar Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini byudjet daromadlari tarkibida ahamiyatli ekanligidan darak beradi.

Soliq kodeksiga ko'ra moliya yiilida soliq solinadigan daromadga ega bo'lgan Jismoniy shaxslar Jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliqni to'lovchilar hisoblanadi.

Soliq solish maqsadida Jismoniy shaxslar rezidentlar va norezidentlarga bo'linadi.

O'zbekiston Respublikasida doimiy yashab turgan yoki moliya yiilida boshlanadigan yoxud tugayidigan o'n ikki oyigacha bo'lgan istalgan davr mobayinida 183 kun yoki undan ko'proq muddatda O'zbekistonda turgan Jismoniy shaxs O'zbekiston Respublikasining rezidenti deb qaraladi.

O'zbekiston Respublikasining rezidenti bo'lgan Jismoniy shaxslarga ularning O'zbekiston Respublikasidagi, shuningdek undan tashqaridagi faoliyati manbalaridan olingan daromadlari bo'yiicha soliq solinadi.

O'zbekiston Respublikasining rezidenti bo'lmagan Jismoniy shaxslarga O'zbekiston Respublikasi hududidagi manbalardan olingan daromadlar bo'yiicha soliq solinadi.

Jismoniy shaxslarning **jami yillik daromadi** soliq solish ob'yekti hisoblanadi. Soliqqa tortiladigan baza bo'lib, Jismoniy shaxslarning jami daromadidan soliq qonunchiligiga ko'ra belgilangan chegirmalarni ayirib tashlagandan keyingi qoldiq summa hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasidan tashqarida to'langan, O'zbekiston Respublikasining rezidentlari bo'lgan Jismoniy shaxslarning daromad solig'i summolari O'zbekiston Respublikasida soliqni to'lashda O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq hisobga olinadi.

Hisobga olinadigan summalarning miqdori Jismoniy shaxslarning O'zbekiston Respublikasida amal qilayotgan stavkalar bo'yiicha hisoblab chiqarilgan daromad solig'i summasidan oshmasligi lozim.

Jismoniy shaxslarning jami yillik daromad-lari tarkibi

Jismoniy shaxslarning jami yillik daromadiga soliq to'lovchi olishi lozim bo'lgan (olgan) yoki tekinga olgan pul yoxud boshqa mablag'lar kiradi. Jumladan:

- 1) mehnatga haq to'lash shaklida olinadigan daromadlar (172-modda);
- 2) Jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlari (176-modda);
- 3) Jismoniy shaxslarning moddiy naf tarzidagi daromadlari (177-modda);
- 4) boshqa daromadlar (178-modda).

Mehnatga haq to'lash shaklida olinadigan daromadlarga Jismoniy shaxslarning mehnat shartnomasi bo'yiicha qilingan ishlardan va fuqarolik-huquqiy shartnomalar bo'yiicha oladigan daromadlari kiradi. Bundan tashqari mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlarga rag'batlantirish xususiyatiga ega bo'lgan to'lovlar (yillik ish yakunlari bo'yiicha mukofot, bir yilga beriladigan mukofotlar, maoshlarga ustamalar, ta'tilga har yilgi qo'shimcha haqlar, ko'p yil ishlaganlik uchun pul mukofoti va boshqalar), kompensatsiya to'lovlari (tabiiy iqlim sharoitlari noqulayi bo'lgan joylardagi ishlar bilan bog'liq qo'shimcha to'lovlar, og'ir, zararli, o'ta zararli mehnat sharoitlarida ishlaganlik uchun ustamalar, dam

olish kunlarida va bayiram kunlarida ishlaganlik uchun tarif stavkalariga hamda maoshlarga ustamala va boshqalar) hamda ishlanmagan vaqt uchun haq to'lash (xodimning ayibisiz bekor turib qolingani uchun haq to'lash, mehnatga layoqatini vaqtincha yio'qotgan xodimlarga qo'shimcha haq to'lash, yuridik shaxsning qarori bilan majburiy progul vaqti uchun haq to'lash, oliyi o'quv yurtini tamomlaganidan keyin yosh mutaxassislariga ta'til vaqti uchun yuridik shaxs hisobidan to'lanadigan nafaqalar va boshqa shu kabilar) tarzidagi daromadlar ham kiradi.

Jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlariga foizlar, dividendlar, mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar, Jismoniy shaxslarga tegishli bo'lgan mol-mulkni sotishdan olingan daromadlar, royalti va shu kabi qonunchilikda ko'zda tutilgan daromadlar kiradi.

Moddiy naf tarzidagi daromadlar jumlasiga yuridik shaxs tomonidan Jismoniy shaxs manfaatlarini ko'zlab, tovarlar (ishlar, xizmatlar) haqini, mulkiy huquqlarni to'lash, shu jumladan: Jismoniy shaxslarning bolalarini maktabgacha ta'lim muassasalarida o'qitish, tarbiyalash; kommunal xizmatlar, xodimlarga berilgan uyi-joyi haqini, uyi-joyidan foydalanish xarajatlari yotoqxonadagi joyilar haqini yoki ularning o'rnini qoplash qiymatini to'lash; oziq-ovqat, oyilik yio'l chiptalari yoki ularning o'rnini qoplash qiymatini to'lash; sanatoriya-kurortlarda davolanish yio'llanmalari qiymatini, dam olish, stacionar va ambulatoriyaga qatnab davolanish haqini yoki ularning o'rnini qoplash qiymatini to'lash kabilar kiradi.

Jismoniy shaxslarning boshqa daromadlari jumlasiga esa davlat ijtimoiy sug'urtasi bo'yiicha nafaqalar, ishsizlik nafaqalari, ijtimoiy nafaqalar va pensiyalar; stipendiyalar; donorlik uchun pul mukofotlari; alimentlar; musobaqalarda, ko'riklarda, tanlovlarda sovrinli o'rinlar uchun beriladigan sovrinlar, pul mukofotlari; yutuqlar; grantlar; jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallari, ular bo'yiicha olingan foizlar va boshqa daromadlar kiradi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i stavkalari

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i ko'pgina mamlakatlardagi singari O'zbekistonda ham progressiv soliq hisoblanadi. Ushbu soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadi va o'rnatilgan tartibda davlat soliq idoralari xodimlari tomonidan Jismoniy shaxslarga bildiriladi. Har yili belgilangan stavkalar Vazirlar Mahkamasi tomonidan yoki O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan qayitadan ko'rib chiqilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasining soliq qonunchiligiga ko'ra Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i stavkalari quyidagi guruhlariga bo'linadi:

- ☐ Jismoniy shaxslarning ish xaqi, mukofotlar va boshqa daromadlariga solinadigan tabaqalashgan progressiv soliq stavkalari;
- ☐ Jismoniy shaxslarning dividend va foiz tariqasida oladigan daromadiga soliq stavkasi;
- ☐ norezident Jismoniy shaxslarning daromadlariga to'lov manbaida solinadigan soliq stavkalari;

□ imtiyozli soliq stavkalari.

Soliq qonunchiligiga binoan 1998 yildan respublikamizda Jismoniy shaxslarning ish haqlari, mukofot pullari va boshqa daromadlaridan soliq stavkasi 15, 25, 35, 40, 45 foiz, ya'ni 5 pog'onali qilib belgilangan edi. 2000 yildan boshlab 4 pog'onali, ya'ni 15, 25, 36, 40 foiz, 2001 yildan esa 3 pog'analiga o'tib, uning stavkasi 12, 25, 30 foizni, 2002 yildan 13, 23, 33 foiz qilib belgilangan edi.

2008 yildan Jismoniy shaxslarning ish haqlari, mukofot pullari va boshqa daromadlaridan soliq stavkasi quyidagi jadval ma'lumotlari asosida hisoblanadi (3.2-jadval).

Soliq solish maqsadlari uchun eng kam ish haqining miqdori yil boshidan e'tiboran ortib (o'sib) boruvchi yakun tarzida hisoblanadi.

3.2 -jadval

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i

STAVKALARI

Jami daromad miqdori

eng kam ish haqining olti baravari miqdorigacha

eng kam ish haqining olti baravari miqdoridan (+1 so'm) o'n baravari miqdorigacha

eng kam ish haqining o'n baravari miqdoridan (+1 so'm) va undan yuqori summadan

Soliq summasi

daromad summasining 9 foizi

eng kam ish haqining olti baravari miqdoridan olinadigan soliq + olti baravardan oshadigan summaning 13 foizi

eng kam ish haqining o'n baravari miqdoridan olinadigan soliq + o'n baravardan oshadigan summaning 23 foizi

Norezident Jismoniy shaxslarning doimiy muassasa bilan bog'liq bo'lmagan holda O'zbekiston Respublikasidagi manbadan olgan daromadlariga ularni to'lash manbaida chegirmalarsiz, quyidagi stavkalar bo'yicha soliq solinadi:

□ dividend va foizlar - 10 foiz;

□ xatarni sug'urtalash yoki qayita sug'urtalashga to'langan sug'urta mukofotlari - 10 foiz;

□ O'zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlar o'rtasida harakat qatnovida xalqaro aloqa uchun telekommunikatsiyalar yoki transport xizmatlari (fraxtdan daromadlar) - 6 foiz;

□ royalti, ijaradan kelgan daromadlar, xizmatlar ko'rsatishdan kelgan daromadlar, shu jumladan boshqaruv bo'yicha xizmatlar, maslahatlarga oid va boshqa daromadlar - 20 foiz;

To'lov manbaida soliq solish, to'lov O'zbekiston Respublikasi ichida yoki undan tashqarida amalga oshirilganidan qat'i nazar, qo'llaniladi.

Jismoniy shaxslarga to'lanadigan dividendlar va foizlarga 10 foizlik stavka bo'yiicha to'lov manbaida soliq solinadi.

Bunda soliq solish maqsadida dividendlarga akciyalar bo'yiicha hamda qimmatli qog'ozlardan olinadigan daromadlar kiradi. Foizlarga qarz majburiyatlari va xo'jalik yurituvchi sub'ektning ustav sarmoyasida ulushbayi ishtirokidan keladigan daromadlar va boshqalar kiradi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 12 maydagi 250-son qarori bilan tasdiqlangan (12-ilova) Ishlab chiqarishlar, muassasalar, ishlar, kasblar, lavozimlar va ko'rsatkichlarning 1, 2 va 3-son ro'yixatlariga kiritilgan o'ta zararli, o'ta og'ir, zararli va og'ir sharoitli ishlarda band bo'lgan xodimlarning daromadlariga belgilangan stavkalar bo'yiicha soliq solinadi. Bunda yuqorida ayitib o'tilgan fuqarolar toifalaridan daromad solig'i olish darajasi 20 foizdan oshmasligi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ko'rsatib o'tilgan qarori bilan tasdiqlangan 1-son ro'yixatning 3-qismi hamda 2-son ro'yixatning 1-qismida qayid etilgan ishlarda band bo'lgan ayollarning daromadidan soliq olish darajasi ham 20 foizdan oshmasligi lozim.

O'ta zararli, o'ta og'ir, zararli va og'ir sharoitli ishlarda band bo'lgan xodimlarning daromadlariga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish belgilangan tartibga muvofiq amalga oshiriladi (18-ilova).

Noqulayi tabiiyi-iqlim sharoitlari bilan bog'liq bo'lgan qo'shimcha to'lovlarga (ish stajiga ustamalar, baland tog'lik, dasht va suvsiz tumanlardagi ishlar uchun belgilangan koefficientlar bo'yiicha to'lovlarga) eng kam stavka bo'yiicha soliq solinadi. Bundan tashqari, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar tomonidan vaqtinchalik qishloq xo'jaligi ishlariga yuborilgan Jismoniy shaxslarning shu ishlarni bajarishdan olingan daromadlariga ham eng kam stavka miqdorida soliq solinadi.

Jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarishda dividendlar va foizlar bo'yiicha daromadlar, qo'shimcha to'lovlar jami daromad tarkibidan hisobdan chiqariladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yiicha imtiyozlar

Soliq qonunchiligiga ko'ra Jismoniy shaxslarning soliq solinadigan daromadiga quyidagilar kiritilmaydi:

- mehnat shartnomasi bekor qilinganda

to'lanadigan, eng kam ish haqining o'n ikki baravari miqdori doirasidagi ishdan bo'shatish nafaqasi, davlat ijtimoiyi sug'urtasi va davlat ijtimoiyi ta'minoti bo'yiicha nafaqalar, ishsizlik nafaqalari, homiladorlik va tug'ish nafaqalari (vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik nafaqalari, shu jumladan oilaning bemor a'zosini parvarishlash nafaqalari bundan mustasno), shuningdek xayiriya va ekologiya jamg'armalari mablag'laridan fuqarolarga pul va natura shaklida beriladigan nafaqalar va boshqa yordam turlari.

Bunda eng kam ish haqi hisobi uchun mehnat shartnomasi to'xtatilgan kunda amal qilgan (oxirgi ishlagan kundagi) oyilik eng kam ish haqining miqdori qabul qilinadi;

- olinadigan alimentlar;
- oliyi o'quv yurtlari va o'rta maxsus hamda hunar-texnika o'quv yurtlari hamda ular bazasida tashkil etilgan biznes maktablari, shu jumladan oliyi va o'rta diniyi o'quv yurtlari tomonidan o'z talabalariga va o'quvchilariga tayinlanadigan stipendiyalar, shuningdek xayriya va ekologiya jamg'armalari mablag'laridan ta'sis etiladigan stipendiyalar;
- davlat pensiyalari, shuningdek ularga ustamalar (ustamalarning qonun hujjatlarida chegaralangan miqdorigacha);
- shaxslar qon topshirganlik uchun, donorlikning boshqa turlari uchun, ona suti topshirganlik uchun oladigan summalar, shuningdek tibbiyot muassasalarining xodimlari qon yiig'ib topshirganliklari uchun oladigan summalar;
- fuqarolarning xorijda ishlashga yuborilishi munosabati bilan davlat byudjetidan moliyalashtiriladigan muassasalar va tashkilotlardan chet el valyutasida oladigan ish haqi summolari va boshqa summalar, qonun hujjatlarida belgilangan summalar doirasida;
- Jismoniy shaxslarning xususiyi mulk huquqi asosida o'zlariga qarashli bo'lgan mol-mulkni sotish natijasida oladigan summolari, tadbirkorlik faoliyati doirasida amalga oshiriladigan mol-mulkni sotish natijasida oladigan daromadlardan tashqari;
- Jismoniy shaxslarning uyi xo'jaligida yoki dehqon xo'jaligida etishtirgan qoramol, quyon, nutriya, baliq, parrandalarni ham tirik holatda, ham ularni so'yiib mahsulotlarini xom va qayita ishlangan holda, shuningdek asalarichilik mahsulotlarini va bunday xo'jalikda etishtirilgan tabiiy yoki qayita ishlangan dehqonchilik mahsulotlarini sotishdan olgan daromadlari summasi. Fuqaroda shaxsiy yordamchi xo'jalik mavjudligi mahalliy davlat hokimiyati organlari yoki fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlarining ma'lumotnomasi bilan tasdiqlanadi;
- bir yil mobaynida yuridik shaxslardan olingan eng kam ish haqi miqdorining olti baravarigacha bo'lgan summadagi qimmatli sovg'alar qiyimati, shuningdek xalqaro hamda respublika tanlov va musobaqalarida olingan sovrin buyumlar qiyimatining summasi;
- meros qilib qoldirish va hadya qilish natijasida olingan summalar va mol-mulk qiyimati, fan, adabiyot va san'at asarlari mualliflarining merosxo'rlari (huquqiyi vorislari) oladigan mualliflik haqi summolari bundan mustasno;

- davlat zayomlarining obligatsiyalari va lotereyalar bo'yicha yutuqlar, shuningdek O'zbekiston Respublikasining davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha foizlar;

- fuqarolarning sug'urta bo'yicha oladigan summalari;

- bir yil mobaynida berilgan moddiy yordam summalari:

- tabiiy ofatlar, boshqa favqulodda holatlar munosabati bilan beriladigan moddiy yordam summalari - to'laligicha;

- vafot etgan xodimning oila a'zolariga yoki oila a'zolari vafot etganligi munosabati bilan xodimga beriladigan moddiy yordam summalari - eng kam ish haqining yigirma baravarigacha miqdorda;

- boshqa hollarda - eng kam ish haqining o'n ikki baravarigacha miqdorda;

- depozit sertifikatlar bo'yicha daromadlar, banklardagi omonatlar va davlat xazina majburiyatlari bo'yicha foizlar va yutuqlar;

- patent egasi bo'lgan jismoniy shaxsning (licenziarining) sanoat mulki ob'ektlaridan o'z ishlab chiqarishida foydalanishdan yoki foydalanish boshlangan sanadan e'tiboran amal qilish muddati doirasida ularga licenziyalar sotishdan, shuningdek licenziat sanoat mulki ob'ektlaridan foydalana boshlagan sanadan e'tiboran ushbu foydalanishdan olgan daromadi summasi:

- ixtirolar va selekciya yutug'idan - besh yil davomida;

- sanoat namunasidan - uch yil davomida;

- foydali modeldan - ikki yil davomida

- bolalar lagerlari va boshqa sog'lomlashtirish lagerlariga, ota-onalarning bolalari bilan dam olishiga maxsus mo'ljallangan sanatoriya-kurort muassasalariga borish uchun bolalar va o'smirlarga beriladigan yio'llanmalar qiymatini, shuningdek o'z xodimlarining ambulatoriya yoki stacionar tibbiy xizmatdan foydalanish qiymatini to'liq yoki qisman kompensatsiyalash tartibida korxonalar, muassasalar va tashkilotlar o'z xodimlariga yoki ular uchun to'lagan summalar. Ko'rsatib o'tilgan to'lovlar jumlasiga nogironlarning sog'lomlashtirish va sanatoriya-kurort muassasalariga berilgan yio'llanmalari qiymatini, davolanish va tibbiy xizmatdan foydalanish, nogironlikning oldini olish maqsadida texnika vositalari sotib olish uchun hamda nogironlarning salomatligini tiklash uchun qilingan xarajatlarni to'liq yoki qisman to'lash tartibida korxonalar, muassasalar va tashkilotlar to'lagan summalar ham kiradi;

- fuqarolarning ish haqi va soliq solinadigan boshqa daromadlarining davlat korxonalari mol-mulkini sotib olish, xususiyalashtirilayotgan korxonalar aksiyalarini olish uchun yio'naltiriladigan summalari;

- vaqtinchalik bir martalik ishlarni bajarishdan olingan daromadlar, bosharti bundayi ishlar vaqtinchalik bir martalik ish bilan ta'minlash markazlari ko'magida amalga oshirilayotgan bo'lsa;
- xususiyl korxona va fermer xo'jaligi tomonidan soliqlar va boshqa majburiyl to'lovlar to'langanidan keyin xususiyl korxona mulkdori va fermer xo'jaligining boshlig'i ixtiyoriga kelib tushadigan foyida summasi;
- O'zbekiston Respublikasining davlat mukofotlari va davlat pul mukofotlariga sazovor bo'lgan Jismoniy shaxslar olgan bir yio'la beriladigan pul mukofotlari yoki shunga teng bahodagi esdalik sovg'alarining qiyimati;
- Olimpiya o'yiinlarida va boshqa xalqaro sport musobaqalarida sovrinli o'rinlarni egallaganligi uchun sportchilar olgan bir yio'la beriladigan pul mukofotlari;
- jamg'arib boriladigan majburiyl pensiya badallari, ular bo'yiicha foizli daromadlar, shuningdek jamg'arib boriladigan pensiya to'lovlari;
- Jismoniy shaxslar tomonidan olingan ipoteka kreditlarini hamda ularga hisoblangan foizlarni qoplash uchun yio'naltiriladigan ish haqining va soliq solinadigan boshqa daromadlarining summalari.

Jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliqni to'lashdan quyidagilar to'raligicha ozod qilinadilar:

- xoriyyi davlatlar diplomatiya vakolatxonalarining boshliqlari va a'zolari hamda konsullik muassasalarining mansabdor shaxslari, ularning o'zlari bilan birga yashayidigan oila a'zolari, agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasa, - O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan, diplomatlik va konsullik xizmati bilan bog'liq bo'lmagan daromadlaridan tashqari barcha daromadlari bo'yiicha;
- xoriyyi davlatlar diplomatiya vakolatxonalari va konsullik muassasalarining ma'muriyl-texnik xodimlari va ularning o'zlari bilan birga yashayidigan oila a'zolari, agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasa yoki O'zbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, - O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan, diplomatlik va konsullik xizmati bilan bog'liq bo'lmagan daromadlaridan tashqari barcha daromadlari bo'yiicha;
- xoriyyi davlatlar diplomatiya vakolatxonalariga, konsullik muassasalariga xizmat ko'rsatadigan xodimlar tarkibiga kirgan shaxslar, agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasa yoki O'zbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, - o'z xizmati yuzasidan oladigan barcha daromadlari bo'yiicha;

- xorijiyi davlatlar diplomatiya vakolatxonalari va konsullik muassasalari xodimlarining uyilarida ishlovchilar, agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasa yoki O'zbekiston Respublikasida doimiyi yashamasa, - o'z xizmati yuzasidan oladigan barcha daromadlari bo'yiicha;
- hukumatga qarashli bo'lmagan xalqaro tashkilotlarning mansabdor shaxslari - agar ular O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasa, ushbu tashkilotlarda olgan daromadlari bo'yiicha;
- Mudofaa, Ichki ishlar va Favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, Milliyi xavfsizlik xizmatining harbiyi xizmatchilari, ichki ishlar organlari va bojxona organlarining oddiyi xizmatchilari va boshliqlari tarkibiga mansub shaxslar, shuningdek o'quv yoki sinov yig'inlariga chaqirilgan harbiyi xizmatga majburlar - xizmatni o'tash (xizmat vazifasini bajarish) munosabati bilan olgan pul ta'minoti, pul mukofotlari va boshqa to'lov summalari bo'yiicha;
- gastrol-koncert faoliyati bilan shug'ullanish huquqini beruvchi licenziyasi bo'lgan shaxslar gastrol – koncert faoliyatidan olingan daromadlari bo'yiicha;
- mansab darajalari bor prokuratura organlari xodimlari.

Quyidagi soliq to'lovchilarning daromadlari Jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliqni har bir to'liq oyi uchun eng kam ish haqining to'rt baravari miqdorida to'lashdan ozod etiladi:

- a) "O'zbekiston Qahramoni", Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo'lgan shaxslar, uchala darajadagi SHuhrat ordeni bilan taqdirlangan shaxslar, urush nogironlari yoxud 1941-1945 yiillardagi urush davrida yoki harbiyi xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog'ida yaralanish, kontuziya bo'lish yoki shikastlanish oqibatida yoxud frontda bo'lish bilan bog'liq kasallik tufayli nogiron bo'lib qolgan harbiyi xizmatchilar jumlasidan bo'lgan boshqa nogironlar, sobiq partizanlar jumlasidan bo'lgan nogironlar, shuningdek pensiya ta'minoti bo'yiicha mazkur toifadagi harbiyi xizmatchilarga tenglashtirilgan boshqa nogironlar;
- b) xizmatni harakatdagi armiya tarkibiga kirgan harbiyi qismlar, shtablar va muassasalarda o'tagan harbiyi xizmatchilar, sobiq partizanlar jumlasidan bo'lib, fuqarolar urushi va 1941-1945 yiillardagi urush, sobiq SSSRni himoya qilish bo'yiicha boshqa jangovar operatsiyalarning qatnashchilari, 1941-1945 yiillardagi urush davri mehnat frontining faxriylari va koncentracion lagerlarning sobiq yosh tutqunlari;
- v) Leningrad qamali paytida 1941 yiil 8 sentyabrdan 1944 yiil 27 yanvargacha bo'lgan davrda Leningrad shahrida ishlagan fuqarolar;
- g) ichki ishlar organlarining boshliqlari va oddiyi xizmatchilari jumlasidan bo'lib, xizmat vazifalarini bajarish chog'ida yaralanish, kontuziya bo'lish va shikastlanish oqibatida nogiron bo'lib qolganlar;

- d) bolalikdan nogiron bo'lib qolganlar, shuningdek I va II guruh nogironlari;
- e) o'n va undan ortiq bolasi bo'lgan ayollar;
- j) sobiq SSSRni himoya qilish yoxud harbiy xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog'ida yaralanish, kontuziya bo'lish yoxud shikastlanish oqibatida yoki frontda bo'lish bilan bog'liq kasallik tufayli halok bo'lgan harbiy xizmatchilarining ota-onalari va rafiqalari.
- "Halok bo'lgan jangchining bevasi (onasi, otasi)" shtampi bosilgan yoki pensiya guvohnomasini bergan muassasa muhri va rahbarining imzosi bilan tasdiqlangan tegishli yozuv qayid etilgan pensiya guvohnomasi asosida imtiyoz taqdim etiladi.
- Sobiq SSSRni himoya qilish yoki harbiy xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog'ida yoxud frontda bo'lish bilan bog'liq kasallik tufayli halok bo'lgan harbiy xizmatchilarning rafiqalariga faqat ular ikkinchi marta turmush qurmagan taqdirda, imtiyoz taqdim etiladi;
- z) xizmatni Afg'oniston Respublikasida va jangovar harakatlar olib borilgan boshqa mamlakatlarda vaqtincha bo'lgan qo'shinlarning cheklangan kontingenti tarkibida o'tagan harbiy xizmatchilar hamda o'quv va sinov yiig'inlariga chaqirilgan harbiy xizmatga majburlar.
- i) CHernobil' AESdagi falokat oqibatida jabr ko'rgan shaxslar.
- Tibbiy-mehnat ekspertiza komissiyasi ma'lumotnomasi, nogironning maxsus guvohnomasi, CHernobil' AESdagi avariya oqibatlarini tugatish ishtirokchisining guvohnomasi, shuningdek imtiyoz taqdim etilishida asos hisoblanadigan boshqa vakolatli organlar tomonidan berilgan hujjatlar asosida imtiyoz beriladi;
- k) ikki va undan ortiq o'n olti yoshga to'lmagan bolalari bor yolg'iz onalar.
- Mehnat va ijtimoiy ta'minot organlari tomonidan beriladigan "yolg'iz onaning shaxsiy daftarchasi" asosida imtiyoz beriladi;
- l) ikki va undan ortiq bolasi bor va boquvchisini yio'qotganlik uchun pensiya olmayidigan beva ayol va beva erkaklar.
- m) bolaligidan nogiron bo'lgan va doimiy parvarishni talab qiladigan farzandi bilan birga yashab, uni tarbiyalayotgan ota-onasidan biri.
- Pensiya guvohnomasi yoki doimiy parvarish talab etilishini tasdiqlovchi sog'liqni saqlash muassasasining tibbiy ma'lumotnomasi, birga yashashligi haqida - fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organining ma'lumotnomasi asosida imtiyoz taqdim etiladi.
- Jismoniy shaxslarning imtiyozlarga bo'lgan huquqi ular hisobot yiili uchun tegishli hujjatlarni taqdim etganida vujudga keladi.
- Hisobot yiili uchun eng kam ish haqining to'rt baravari miqdoridagi imtiyoz imtiyozlarga bo'lgan huquq yuzaga kelgan oyi boshidan taqdim etiladi.
- Eng kam ish haqining to'rt baravari miqdoridagi imtiyoz Jismoniy shaxslarning asosiylar ish joyida, agar asosiylar ish joyi mavjud bo'lmasa, unda yashash joyidagi davlat soliq xizmati organlari tomonidan jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiya asosida soliq hisoblab chiqarishda qo'llaniladi.
- Fuqaro imtiyozlarga bo'lgan huquqni yio'qotganligini 15 kundan kechiktirmay, undan soliq ushlab qoladigan korxona, muassasa, tashkilot, shuningdek Jismoniy shaxslarni yoxud soliq organini (agar mazkur organ hisob-kitobni amalga oshirsa) ma'lum qilishi lozim.

IV- Mavzu: **Davlat va mahalliy soliqlar hamda yig'implar** **Reja**

- 1. Soliqlar va soliqlarga tenglashtirilgan to'lovlarga umumiyi tavsifnoma**
Umumdavlat va mahalliy soliqlar hamda boshqa majburiyi to'lovlar
- 2. Soliqlarning guruhlanishi.**
- 3. Soliq tizimining huquqiyi asoslari, soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlari**

1. Soliqlar va soliqlarga tenglashtirilgan to'lovlarga umumiyi tavsifnoma **Umumdavlat va mahalliy soliqlar hamda boshqa majburiyi to'lovlar**

Iqtisodiyi adabiyotlarda yuridik va Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlarning yiig'indisi *soliqlar tizimi* deb tushuniladi. Soliq kodeksining 23-moddasiga ko'ra O'zbekiston Respublikasi xududida soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar amal qiladi hamda ular O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan joriyi etiladi va bekor qilinadi.

O'zbekiston Respublikasi hududida umumdavlat soliqlari va boshqa majburiyi to'lovlar hamda mahalliy soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar amal qiladi.

Umumdavlat soliqlari va boshqa majburiyi to'lovlar tarkibiga quyidagilar kiradi:

- 1) yuridik shaxslardan olinadigan foyida solig'i;
- 2) Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i;
- 3) qo'shilgan qiyimat solig'i;
- 4) akciz solig'i;
- 5) er qa'ridan foyidalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar;
- 6) suv resurslaridan foyidalanganlik uchun soliq.

Umumdavlat soliqlari har yiili O'zbekiston Respublikasi Prezidentining keyingi moliya yiili uchun makroiqtisodiyi ko'rsatkichlar va davlat byudjeti prognozi to'g'risidagi maxsus qarori asosida belgilangan normativlar bo'yiicha tegishli mahalliy byudjetlar o'rtasida taqsimlanadi.

7) ijtimoiyi jamg'armalarga majburiyi to'lovlar:

☐ yagona ijtimoiyi to'lov;

Bu to'lov o'z navbatida quyidagi jamg'armalarga taqsimlanadi: Pensiya jamg'armasiga, bandlik jamg'armasiga va kasaba uyushmasi jamg'armasiga.

☐ fuqarolarning byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari;

☐ byudjetdan tashqari Pesiya jamg'armasiga majburiyi to'lovlar;

8) Respublika yio'l jamg'armasiga majburiyi to'lovlar:

☐ Respublika yio'l jamg'armasiga majburiyi ajratmalar;

☐ Respublika yio'l jamg'armasiga yiig'implar;

9) davlat boji;

10) bojxona to'lovlari;

Soliq solishning soddalashtirilgan tartibida to'lanadigan umumdavlat soliqlari:

11) yagona soliq to'lovi;

12) tadbirkorlik faoliyatining ayirim turlari bo'yiicha qat'iyi belgilangan soliq.

Mahalliyi soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlarga quyidagilar kiradi:

- 1) mol-mulk solig'i;
- 2) er solig'i;
- 3) obodonlashtirish va ijtimoiyi infratuzilmani rivojlantirish solig'i;
- 4) Jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yuqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq;
- 5) ayirim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayirim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im;
- 6) yagona er solig'i (soddalashtirilgan tartibdaga soliq)

Mahalliyi soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar to'lovchisi bo'lib O'zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligi hujjatlariga muvofiq, mulkchilik shaklidan qat'i nazar yuridik va Jismoniy shaxslar hisoblanadi.

Mol-mulk solig'i va er solig'i O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga binoan joriy etiladi va uning butun hududida undiriladi.

Ushbu ***soliqlar stavkalarining miqdori O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori asosida belgilanadi.***

Obodonlashtirish va ijtimoiyi infratuzilmani rivojlantirish solig'i, Jismoniy shaxslardan transport vositalariga uchun benzin, dizel yuqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq, ayirim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayirim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'implar Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat hokimiyati organlari, viloyatlar va Toshkent shahar xalq deputatlari kengashlari tomonidan joriy etiladi. Ushbu soliqlar va yig'implar stavkalarining eng yuqori miqdorlari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori asosida belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi O'zbekiston Respublikasining butun hududida ayirim mahalliy soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlarni umumiy, qat'iyi stavkalarda belgilashi mumkin.

Mahalliy soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar stavkalari soliq to'lovchilarga Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi va uning quyii organlari tomonidan belgilangan tartibda etkaziladi.

Obodonlashtirish va ijtimoiyi infratuzilmani rivojlantirish solig'i, Jismoniy shaxslardan transport vositalariga uchun benzin, dizel yuqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq, ayirim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayirim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'implarning miqdorlari, ularni undirish tartibi, ular bo'yiicha qo'shimcha imtiyozlar taqdim etish Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat hokimiyati organlari va viloyatlar hamda Toshkent shahar xalq deputatlari kengashlari tomonidan amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq belgilanadi.

Yuridik shaxslar tomonidan byudjet bilan hisob-kitoblar hisobi byudjetga to'lovlar bo'yiicha qarzlar hisobi hisobvaraqlarida mahalliy soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar har bir turi bo'yiicha yuritiladi.

Mahalliy soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlarning o'z vaqtida to'lanishi, mahalliy soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya qilinishi uchun javobgarlik soliq va boshqa majburiyi to'lovlarni to'lovchilar zimmasiga yuklanadi.

Mahalliyi soliq va boshqa majburiyi to'lovlarni to'lanishining tasdig'i bo'lib amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq bank muassasasi yoki vakolatli organ bergan hujjat hisoblanadi.

Soliqlarning umumdavlat (respublika) va mahalliyi soliqlarga bo'linishi hukumat idoralarining respublika hukumati va mahalliyi hukumatlarga bo'linishi asosida kelib chiqadi. Har bir hokimiyat idoralari o'zlarining bajaradigan muhim vazifalaridan kelib chiqib, o'z byudjetiga va uni ta'minlaydigan soliqlarga va boshqa majburiyi to'lovlarga ega bo'lishi kerak. Respublika hukumati umumdavlat miqyosida katta vazifalarni, jumladan, sog'liqni saqlash, maorif, fan, mudofaa, xavfsizlikni saqlash, aholini ijtimoiyi himoyasini tashkil etish va boshqa bir qator shu kabi strategik vazifalarni bajaradi. SHuning uchun uning byudjeti ham soliqlari ham salmoqli bo'lishni talab etadi. Qo'shilgan qiyimat solig'i, akciz solig'i, yuridik shaxslarning foyidasidan olinadigan soliq, er qa'ridan foyidalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar, suv resurslaridan foyidalanganlik uchun soliq, Jismoniy shaxslar daromadidan olingan soliqlar respublika byudjetiga tushadi. Umumdavlat soliqlarining muhim xususiyati shundaki, respublika byudjetiga tushadigan soliqlardan mahalliyi byudjetlarni boshqarib borish uchun ajratma sifatida tushushi mumkin. Bordi-yu, ajratma etmasa subvenciya yoki sub'sidiya beriladi. Umumdavlat va mahalliyi soliqlar yagona mohiyatga ega bo'lib, ular byudjetga to'lanishi lozim bo'lgan to'lovlar hisoblanadi.

Mahalliyi soliqlar hukumatlar bajaradigan vazifalariga qarab belgilanib, ularga doimiyi va to'liq biriktirib beriladi. Mahalliyi xokimiyat organlari asosan fuqarolarga yaqin bo'lganligidan ularga ijtimoiyi masalalarni, jumladan, maktab, sog'liqni saqlash, madaniyat, maorif, shahar va qishloqlar obodonchiligi kabi vazifalarni bajaradi. Lekin bu soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar ularning byudjet xarajatlarining 30-40 foizini qoplayidi, xolos.

SHuning uchun ham mahalliyi byudjetlar daromadlarini ko'paytirish eng dolzarb masalalardan hisoblanadi. Mahalliyi soliqlarning muhim xususiyati shundaki ular faqat shu hududning byudjetiga tushadi va ulardan boshqa byudjetlarga ajratmalar berilmaydi.

Mahalliyi byudjetlarning soliq va boshqa majburiyi to'lovlari kam bo'lganligidan bu byudjetlarning daromadlar va xarajatlarini barqarorlashtirish (balanslashtirish) ancha murakkabdir. Bu masalani echishda umumdavlat soliqlaridan ajratmalar beriladi. (masalan, qo'shilgan qiyimat solig'idan, akciz solig'idan va boshqalar).

Soddalashtirilgan soliq tizimiga o'tgan yuridik va Jismoniy shaxslar

O'zbekiston soliq tizimida soddalashtirilgan (ixchamlashtirilgan) soliq tizimiga o'tgan yuridik va Jismoniy shaxslar ham mavjud bo'lib, ular quyidagi soliqlarni to'layidilar:

1) Mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun yagona soliq to'lovi to'lanishini nazarda tutuvchi soliq solish tizimi qo'llanilishi mumkin. Akciz solig'i to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarayotgan, shuningdek foyidali qazilmalarni qazib olishni amalga oshirayotgan mikrofirmalar va kichik korxonalar Soliq kodeksida (350-modda) belgilangan tartibda akciz solig'i va er qa'ridan foyidalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar to'laganlari taqdirda yagona soliq to'lovi ularga tatbiq etilmaydi. Yagona soliq to'lovi to'lovchilarda import

qilinadigan tovarlar bo'yiicha akciz solig'ini va qo'shilgan qiyimat solig'ini to'lash majburiyati ham saqlanib qoladi.

2) Savdo va umumiyi ovqatlanish korxonalari foyida solig'i, qo'shilgan qiyimat solig'i (tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) import qilish bundan mustasno), suv resurslaridan foyidalanganlik uchun soliq, er qa'ridan foyidalanuvchilar uchun soliqlar va maxsus to'lovlar, er solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiyi infratuzilmani rivojlantirish solig'i, boshqa mahalliy soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar (mol-mulk solig'i, ayirim turdagi tovarlar bilan chakana savdo qilish va ayirim turdagi xizmatlarni ko'rsatish huquqi uchun yig'im bundan mustasno) o'rniga byudjetga 2007 yil 1 yanvarga qadar yalpi daromad solig'i to'lar edilar. 2007 yil 1 yanvardan boshlab esa savdo va umumiyi ovqatlanish korxonalari yalpi daromad va mol-mulk soliqlarning o'rniga soliq solishning boshqa tizimini tanlash huquqsiz yagona soliq to'lovini to'lash rejimiga o'tkazildi.

3) Qishloq xo'jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari akciz solig'ini va tovarlarni (ishlarni, xizmatlarni) import qilganlik uchun qo'shilgan qiyimat solig'ini istisno etganda, amaldagi barcha umumdavlat va mahalliy soliqlar hamda yig'imlar o'rniga o'zi etishtiradigan qishloq xo'jaligi mahsulotini ishlab chiqarish va qayita ishlash bo'yiicha yagona er solig'ini to'layidilar. Yagona er solig'ini to'lash tartibi va stavkalari har yili O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori asosida belgilanadi.

4) O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tadbirkorlik faoliyatining ayirim turlari bo'yiicha soliq solishning o'zi belgilagan stavkalar bo'yiicha soliqning qat'iyi belgilangan summasini to'lashni nazarda tutuvchi alohida tartibini belgilashi mumkin.

5) Konchilik sanoati tarmoqlarining ayirim korxonalari uchun qo'shimcha foyida solig'i to'lanishini nazarda tutadigan foyidaning bir qismiga soliq solishning alohida tartibi joriy etilishi mumkin. Qo'shimcha foyida solig'i to'lovchilar, uni to'lash tartibi va soliq stavkalari O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi hamda Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

6) Lotereyalar, totalizatorlar va boshqa tavakkalchilikka asoslangan o'yinlarni tashkil etish bo'yiicha faoliyatni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar foyida solig'i, mol-mulk solig'i, er solig'i, obodonlashtirish va ijtimoiyi infratuzilmani rivojlantirish solig'i, suv resurslaridan foyidalanganlik uchun soliq o'rniga yalpi tushumdan yagona soliq to'lovini to'layidilar. Yalpi tushumdan yagona soliq to'lovi stavkalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori asosida belgilanadi.

2. Soliqlarning guruhlanishi

O'zbekiston soliq tizimida amalda bo'lgan soliqlarni ob'yekti va iqtisodiy mohiyati bo'yiicha bir necha guruhlarga ajratib o'rganish mumkin.

Soliqlarning guruhlarga ajratilishi

Soliqlar soliqqa tortish ob'yektiga qarab to'rt guruhga bo'linadi:

1. Oborotdan olinadigan soliqlar

2. Daromaddan olinadigan soliqlar

3. Mol-mulk qiyimatidan olinadigan soliqlar

4. Er mayidoniga qarab olinadigan soliqlar.

Oborotdan olinadigan soliqlarga qo'shilgan qiyimat solig'i, akciz solig'i, bojxona boji va er qa'ridan foyidalanganlik uchun olinadigan soliqlar kiradi. Lekin oborot (ayilanma) tushunchasi bizning qonunchiligimiz bo'yiicha ilgaridek mahsulot realizatsiyasi oborotidan emas, balki mahsulotlarni yuklab yuborgan qiyimat bilan o'lchanadi. YAlpi tushumdan olinadigan yagona soliq to'lovi ham oborotdan olinadigan soliqlarga kiradi.

Daromaddan olinadigan soliqlarga yuridik shaxslarning foyidasiga solinadigan soliq, Jismoniy shaxslarning daromadiga solinadigan soliq, ixtisoslashtirilgan ulgurji savdo korxonalarining yalpi daromadidan olinadigan soliqlari kiradi. Bu guruh soliqlarga obodonlashtirish va ijtimoiyi infratuzilmani rivojlantirish solig'i ham kiradi.

Mol-mulk qiyimatidan olinadigan soliqlarga mol-mulk solig'i kiradi.

Er maydonlaridan olinadigan soliqlarga qishloq xo'jalik tovar ishlab chiqaruvchilarning yagona er solig'i va yuridik (noqishloq xo'jalik) va Jismoniy shaxslarning er soliqlarini kiritish mumkin.

To'g'ri va egri soliqlar-ning tarkibi va ular-ning byudjet daromad-laridagi ahamiyati

Iqtisodiyi mohiyatiga qarab soliqlar egri va to'g'ri soliqlarga yoki bevosita va bilvosita soliqlarga bo'linadi. To'g'ri soliqlarni to'g'ridan to'g'ri soliq to'lovchilarning o'zi to'layidi, ya'ni soliqni huquqiyi to'lovchisi ham, haqiqiyi to'lovchisi ham bitta shaxs bo'ladi. To'g'ri soliq yukini boshqalar zimmasiga yuklatish holati bu erda bo'lmayidi. Bu soliqlar tarkibiga barcha daromaddan to'lanadigan soliqlar va mol-mulk (resurs) soliqlari kiradi.

To'g'ri soliqlardan to'g'ridan-to'g'ri daromaddan soliq to'langanligi uchun soliqlar stavkasining kamaytirilishi korxonalar daromadining ko'p qismini ularga qoldirib, investiciya faoliyatini kengaytirish imkonini yaratib, bozor iqtisodiyotini rivojlantiradi. Bu soliqlarning stavkalari oshirilsa, korxonalarning moliyaviyi imkoniyatlari kamaya boradi va oxir-oqibatda mamlakat iqtisodiyi rivojlanishiga salbiyi ta'sir ko'rsatadi. Demak, bu guruh tarkibiga kiruvchi soliqlarning stavkalari to'g'ridan-to'g'ri iqtisodiyi rivojlanish bilan bevosita bog'liqdir.

Egri soliqlarni huquqiyi to'lovchilari mahsulot (ish, xizmatni) yuklab yuboruvchilar hisoblanadi. Lekin, soliq og'irligini haqiqatdan ham byudjetga to'lovchilari tovar (ish, xizmat)ni iste'mol qiluvchilardir, ya'ni egri soliqlarning barchasi bevosita iste'molchilar zimmasiga tushadi. Bu soliqlar tovar (ish, xizmat) qiyimati ustiga qo'shimcha ravishda qo'yiladi.

Egri soliqlarning ijobiyi tomoni shundaki, ular respublikada ishlab chiqarilgan tovarlarni respublikadan tashqariga chiqib ketishini chegaralayidi, mamlakat ichida tovarlarning serob bo'lishiga yordam beradi hamda inflyatsiya darajasini (muomaladagi ortiqcha pul massasini) birmuncha jilovlab turadi. Egri soliqlar

stavkasining asosli ravishda oshirilishi korxonalar faoliyatining moliyaviyi yakuniga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir etmayidi, ya'ni investicion faoliyatini qisqartirmayidi. Ammo soliq stavkasi ilmiyi asoslanmasdan oshirib yuborilsa bundayi holatda korxonalar o'z tovarlarini sotish qiyinchiligiga duch kelishlari mumkin.

Jahon soliq amaliyotida Davlat byudjeti daromadlari tarkibida to'g'ri va egri soliqlarning nisbatiga qarab u yoki bu mamlakat iqtisodiyotining rivojlanganlik darajasiga baho berish mumkin. Masalan. AQSHda byudjet daromadlari tarkibida to'g'ri soliqlar salmog'ining 90 foizga yaqin bo'lishi bu mamlakat iqtisodiyotining yuqori darajada rivojlanganligidan darak beradi.

Quyidagi 4.1-jadvalda O'zbekiston Respublikasi byudjet amaliyotida to'g'ri soliqlarning tarkibi va undagi o'zgarishlar ko'rib chiqilgan.

4.1-jadval

O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti daromadlari tarkibida to'g'ri soliqlarning o'rni

№		Ko'rsatkichlar			Yillar		2006 yilda 2002 yiilga nisbatan o'zgarishi, punktda						
2002		2003		2004		2005		2006		2008 prog.			
1.	Davlat byudjeti daromad lari – jami	100,0		100,0		100,0		100,0		100,0		X	
2.	SHu jumlada n: to'g'ri soliqlar	40,6		37,8		37,7		34,6		35,8		42,4	-4,8

Keltirilgan ma'lumotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, 2002-2006 yiillar mobayinida to'g'ri soliqlarning mamlakat davlat byudjeti daromadlarining umumiyi hajmidagi salmog'i pasayish tendenciyasiga ega bo'lgan. Bu esa, xalqaro byudjet amaliyotida shakllangan tendenciyalar nuqtai-nazaridan salbiy holat hisoblanadi. CHunki, mazkur tendenciyalarga muvofiq, bozor iqtisodiyoti sharoitida to'g'ri soliqlarning davlat byudjeti daromadlarining umumiyi hajmidagi salmog'i barqaror tarzda saqlab turilishi yoki o'sish tendenciyasiga ega bo'lishi lozim. 2008 yiilda 2006 yiilga nisbatan 6,6 punktga o'sish tendensiyasiga ega bo'lganligi xalqaro byudjet amaliyotiga mos kelayotganligidan dalolat beradi.

Egri soliqlar tarkibiga qo'shilgan qiyimat solig'i, akciz solig'i, bojxona boji, Jismoniy shaxslarning transport vositalari uchun benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganlik uchun soliqlari kiradi.

2002-2008 yiillar mabayinida egri soliqlarning O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti daromadlarining umumiyi hajmidagi salmog'i o'sish tendenciyasiga ega bo'lgan.

4.2-jadval

O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti daromadlari tarkibida egri soliqlarning o'rni

№		Ko'rsatkichlar			Yillar		2008 yilda 2002 yiilga nisbatan o'zgarishi, punktda	
2002		2003	2004	2005	2006	2008 prog.		
1.	Davlat byudjeti daroma dlari – jami SHu jumlada n: -egri soliqlar	100,0 46,1	100,0 45,6	100,0 51,9	100,0 54,6	100,0 57,8	100,0 50,2	X □4,1

Mazkur tendenciyaning mavjudligi davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishning hozirgi holati nuqtai-nazaridan ijobiyi hisoblanadi. Buning sababi shundaki, qo'shilgan qiyimat solig'i va akciz solig'i iqtisodiyi kon'yunkturaning o'zgarishlariga bevosita bog'liq bo'lmagan barqaror daromad manbalari hisoblanadi va egri soliqlar bo'yiicha tushumlarning asosiyi qismini tashkil etadi.

O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti ijtimoiyi xarajatlarini o'sish tendenciyasiga ega ekanligi davlat byudjeti daromadlari hajmini uzluksiz oshirib borishni taqozo qiladi. Bu esa, qo'shilgan qiyimat solig'i, akciz solig'i kabi barqaror daromad manbalarini byudjet daromadlarining tarkibidagi yuqori salmog'ini ta'minlashni taqozo qiladi.

YUqorida ayitib o'tilganidek, to'g'ri va egri soliqlar yagona soliq tizimini tashkil etib, bir-biri bilan o'zaro bog'langandir.

Evropa mamlakatlarida egri soliqlarning roli AQSH, YAponiya, Kanada va Avstraliyaga qaraganda yuqoridir. Evropa mamlakatlarida jami soliq tushumlarining hajmida egri soliqlarning salmog'i 40 foizdan yuqori bo'lib, ayirim mamlakatlarda 50 foizni tashkil etadi. Mazkur ko'rsatkich 50 foizdan yuqori bo'lgan mamlakatlar guruhiga Meksika, Turkiya va Koreya kiradi. AQSH, YAponiya, Kanada va Avstraliyada esa ushbu ko'rsatkich 25-30 foizni tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasining davlat byudjetiga to'lanadigan soliqlar va yig'imlarning hal qiluvchi asosiyi qismini yuridik shaxslarning soliqlari va boshqa majburiyi to'lovlari tashkil etadi. YUridik shaxslar quyiidagi umumdavlat hamda mahalliy soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlarni to'layidilar (2.2.1-chizma).

YUridik shaxslar soliq to'lovchi bo'lishi uchun yuridik shaxs maqomini olganidan tashqari, albatta biror ruxsat etilgan faoliyatdan daromad olgan bo'lishlari zarur yoki tovarlar (ish, xizmatlar) sotishdan oborotga ega bo'lishlari hamda statistika idoralarida, hokimiyatlardan ro'yixatdan o'tgan (kodga ega) bo'lishlari shart.

Jismoniy shaxslar yuridik shaxs maqomini olmagan shaxslardir. Bundayi shaxslarga O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, fuqaroligi bo'lmaganlar va chet el mamlakatlari fuqarolari kiradi. O'zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligiga binoan soliqqa tortish maqsadida soliq to'lovchilar yuridik va Jismoniy shaxslarga bo'lingan. Jismoniy shaxslar to'layidigan soliqlar davlat byudjeti daromadlarining 20-25 foizini tashkil etadi.

Jismoniy shaxslar to'layidigan soliqlarning xususiyati shundan iboratki, soliq Jismoniy shaxsning to'g'ridan-to'g'ri o'z daromadidan olinadi. Ular to'layidigan soliqlar va yiig'imga asosan byudjetga naqd pul to'lash yio'li bilan o'tkaziladi.

Jismoniy shaxslar davlat byudjetiga quyidagi soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlarni to'laydi:

- Jismoniy shaxslar daromadidan olinadigan soliq;
 - mol-mulk solig'i;
 - er solig'i;
- Jismoniy shaxslardan transport vositalariga benzin, dizel yoqilg'isi va gaz ishlatganligi uchun soliq;
- Jismoniy shaxslar tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanganda daromadiga o'rnatilgan qat'iyi stavkadagi soliq;
- qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa soliqlar va majburiyi to'lovlar.

3.Soliq tizimining huquqiyi asoslari, soliq to'lovchilarning huquq va majburiatlari

O'zbekiston Respublikasida soliq tizimining huquqiyi asoslari, soliq to'lovchilarning huquqlari hamda majburiyatlari, soliq ishlarini yuritish tartiboti va soliq haqidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlik Soliq Kodeksi, O'zbekiston Respublikasining "Davlat soliq xizmati to'g'risida" gi qonuni va shu kabi bevosita soliqqa oid qonun hujjatlari orqali tartibga solib turiladi.

Soliq haqidagi qonun hujjatlarining boshqa qonunlar va qonun hujjatlaridan o'rin olgan normalari soliq kodeksiga muvofiq bo'lishi lozim. Agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida Soliq Kodeksidan boshqacha qoidalar belgilangan yoki nazarda tutilgan bo'lsa, unda xalqaro shartnoma qoidalarida belgilangan shartlar amalda qo'llaniladi.

Soliq solish – yuridik shaxslarga nisbatan mulkchilik shaklidan qat'i nazar, qonun oldida tenglik, Jismoniy shaxslarga nisbatan esa jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiyi kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiyi va ijtimoiyi mavqeidan qat'i nazar, qonun oldida tenglik asosida amalga oshiriladi.

Belgilanayotgan soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar tovarlarning (ishlar, xizmatlarning) yoki pul mablag'larining O'zbekiston Respublikasi hududi doirasida erkin muomalada bo'lishini bevosita yoki bilvosita cheklab qo'yiishi yoxud soliq to'lovchining iqtisodiyi faoliyatini boshqacha tarzda cheklab qo'yiishi yoki unga g'ov bo'lishi mumkin emas. Olingan manbalaridan qat'i nazar, barcha daromadlarga soliq solinishi lozim, soliq imtiyozlarini belgilashda esa albatta ijtimoiyi adolat prinsiplariga rioya etilishi kerak.

O'zbekiston Respublikasi hududida soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar O'zbekiston Respublikasining pul birligi-so'mda hisoblab chiqariladi.

Amaldagi soliq kodeksiga ko'ra soliq to'lovchilar ko'yiidagi huquqlarga egadirlar:

☐ soliq organlaridan soliq haqidagi qonun hujjatlari masalalari bo'yiicha axborot va maslahatlar olish.

Soliq to'lovchi yuridik va Jismoniy shaxslar o'zlari ro'yixatdan o'tgan quyii Davlat soliq xizmati organlariga borib, byudjet oldidagi o'z majburiyatlarini xatolarsiz bajarish maqsadida tegishli axborotlarni yoki maslaxatlarni bepul olish imkoniyatlariga ega.

☐ Soliq kodeksida va boshqa qonun hujjatlarida belgilab qo'yiilgan tartibda va asoslarda soliq imtiyozlaridan foyidalanish.

Soliq to'lovchilar nafaqat Soliq kodeksida balki, Vazirlar Mahkamasining yoki O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli Qaror va Farmonlarida ko'zda tutilgan imtiyozlardan ham foyidalanish huquqlariga egadirlar. Misol uchun, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2002 yil 13 noyabrdagi 390-sonli " Bozorni iste'mol tovarlari bilan to'ldirishni rag'batlantirish hamda ishlab chiqaruvchilar va savdo tashkilotlarining o'zaro munosabatlarini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi qaroriga asosan xalq iste'moli tovarlari ishlab chiqaruvchi mulkchilik shaklidan qat'iyi nazar barcha korxonalar belgilangan foyida solig'idan 20 foiz miqdorida imtiyozga egadirlar.

☐ Byudjetga ortiqcha miqdorda tushgan soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar summasini qayitarish to'g'risida yozma ariza bilan murojaat qilish.

Amaliyotda shundayi holatlar uchrayidiki, gohida soliq to'lovchilarning o'zlari, gohida esa soliq idoralarining ongli xarakatlari tufayili soliqlar va yiig'implardan ortiqcha to'lovlarni undirish amalga oshiriladi, ayiniqsa, chorak yakuni yoki moliyaviyi yil yakunlanayotgan vaqtda ayirim soliq turlaridan prognoz-rejalarni bajarish maqsadida korxonalarning bankdagi xisob raqamlaridan inkassa topshiriqnomasi orqali qonunchilikka zid ravishda majburiyi undirish holatlari ko'p uchrashi mumkin. Byudjetga ortiqcha undirilgan soliqlar 30 kun muddat ichida soliq to'lovchilarga qayitarilishi yoki boshqa soliqlar va yiig'implardan qarzi mavjud bo'lgan holda o'sha qarzni qoplash imkoniyati payido bo'ladi.

☐ Soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar bo'yiicha byudjet oldidagi o'z soliq majburiyatlarini bajarish yuzasidan soliq organlaridagi mavjud ma'lumotlar bilan tanishish.

Ushbu bandga muvofiq soliq to'lovchilar quyii soliq idoralariga berilgan soliq turlari bo'yiicha belgilangan prognoz-reja va shu kabi xo'jalik va moliyaviyi

faoliyatlariga tegishli bo'lgan soliqqa tortish masalalari bo'yiicha ma'lumotlar bilan tanishish imkoniyatlariga egadirlar.

□ Soliq organlari o'tkazgan tekshiruv materiallari bilan tanishish va tekshiruv dalolatnomalarini olish, tekshiruvlarning natijalaridan norozi bo'lgan taqdirda soliq organiga o'zining yozma e'tirozlarini o'n kunlik muddat ichida taqdim etish.

Soliq to'lovchilar faoliyati soliq organlari tomonidan tekshirilganda aniqlangan xato va kamchiliklar, qo'shimcha hisoblangan soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar, hisoblangan moliyaviyi jarimalar to'g'risida tuzilgan dalolatnoma korxona mansabdor shaxslariga (bosh hisobchisiga) tanishtirilishi shart. Tekshirish natijalarini korxona rahbariyati noxaq deb hisoblashi hamda e'tiroz bildirishi ham mumkin. Bundayi holatda, soliq to'lovchi soliq idorasi rahbariyati nomiga yoxud yuqori soliq idoralariga yozma murojaat qilishlari mumkin. Soliq idoralarida ekspert komissiyasi tuzilgan bo'lib, ushbu komissiya tomonidan soliq to'lovchilarning yozma e'tirozlari bir oyi muddat ichida ko'rib chiqiladi va natijasi arizachiga bildiriladi. Bundayi holatda tekshirish natijasida soliq to'lovchiga nisbatan qo'shimcha hisoblangan soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar hamda moliyaviyi jarimalarni byudjetga undirish to'xtatilmaydi.

□ Soliq organlarining qarorlari va ular mansabdor shaxslarining hatti-harakatlari ustidan yuqori soliq organlariga yoki sudga shikoyat qilish.

Soliq organlari o'zlariga berilgan vakolot doiralarida qabul qilgan qarorlari ayirim hollarda soliq to'lovchilarning e'tirozlarini keltirib chiqarishi mumkin yoki ular mansabdor shaxslarining xatti-xarakatlarini soliq to'lovchi qonunga zid deb hisoblashlari va ularga barham berish maqsadida yuqori soliq organlari(Davlat soliq boshqarmasi, Davlat soliq qo'mitasi)ga yoxud sudga shikoyat bilan da'vo qilishlari mumkin. Bundayi holat amaliyotda ba'zida uchrab turadi.

□ Soliq solish ob'yektini hisobga olishda, soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlarni hisoblab chiqarish va to'lashda o'zlari yio'l qo'yigan xatolarni mustaqil ravishda tuzatish.

Soliq to'lovchilar soliq hisob-kitobini quyii soliq idoralariga qonunchilikda belgilangan muddatlarda topshirgandan so'ng, xato va kamchiliklarni aniqlashsa uni qayita tuzatib darhol soliq idoralariga qayita soliq hisob-kitoblarini topshirishlari lozim bo'ladi. Aks holda, qonun oldida javob berishga to'g'ri keladi. Soliq to'lovchilar Soliq Kodeksida va boshqa qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa huquqlarga ham ega bo'lishlari mumkin.

Soliq kodeksiga ko'ra soliq to'lovchilar quyiidagi majburiyatlarga egadirlar:

□ belgilangan tartibda va muddatlarda soliq organlarida ro'yixatdan o'tish, pochta manzili o'zgargan taqdirda esa (notijorat tashkilotlar qayita

ro'yixatdan o'tkazilgan taqdirda ham), bu haqda soliq organlarini o'n kunlik muddat ichida yozma ravishda xabardor etish.

Soliq to'lovchilar amaldagi qonunchilikka muvofiq davlat ro'yixatidan o'tgandan so'ng, albatta quyii soliq idoralaridan ham ro'yixatdan o'tishi va tegishli ravishda soliq to'lovchining identifikacion raqami (STIR) ni olishi shart. STIR Davlat soliq qo'mitasi tomonidan markazlashgan tartibda ro'yixatga olinadi va soliq to'lovchilarga quyii soliq idoralari tomonidan etkaziladi.

□ Soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlarning tegishli summasini o'z vaqtida va to'liq hajmda to'lash.

Soliq to'lovchilar hisobot davrida hisoblangan soliqlar va yiig'implarni o'z vaqtida, to'liq miqdorda byudjetga to'lab berishlari shart. Aksincha, soliq idoralari tomonidan o'z vaqtida byudjetga o'tkazilmagan soliqlar va yiig'implar summasiga nisbatan har bir kechiktirilgan kun uchun 0,05 foiz miqdorida jarima (penya) hisoblanadi. Hisoblangan penya miqdori korxonaning sof foyidasi hisobidan qoplanadi.

□ Buxgalteriya hisobini va hisob hujjatlarini qonun hujjatlariga muvofiq yuritish.

Korxona o'zining ishlab chiqarish va moliyaviyi faoliyatini yuritishda qonunchilik bilan belgilab berilgan hisob va buxgalteriya hisobi xujjatlarini yuritishga majburdir. Korxonada buxgalteriya hisobini yuritish tegishli qonunchilik normalari asosida amalga oshiriladi.

□ Moliyaviyi hisobotni, soliqlar bo'yiicha hisob-kitoblarni yoki daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyalarni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda soliq organlariga taqdim etish.

Soliq to'lovchilar har bir soliq turi bo'yiicha hisob-kitoblarini belgilangan muddatlardan kechiktirmasdan soliq idoralariga taqdim etadi. Aks holda, korxonaga va korxonaning mansabdor shaxslariga nisbatan moliyaviyi va ma'muriyi jazo choralari qo'llaniladi.

□ Soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlarni hisoblab chiqarish, to'lash bilan bog'liq hujjatlar va ma'lumotlarni, shuningdek soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlar yuzasidan imtiyozlar huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni soliq organlariga taqdim etish.

Soliq to'lovchilarga soliq kodeksida, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlarida yoki boshqa qonun xujjatlarida soliqlar va boshqa majburiyi to'lovlardan imtiyozlar ko'zda tutilgan holda, ular imtiyoz olish huquqini tasdiqlovchi tegishli qonun xujjatlarini quyii soliq idoralariga taqdim etishi shart.

Imtiyoz huquqini tasdiqlovchi xujjat mavjud bo'lgandagina ular imtiyozlardan foydalanishlari mumkin.

□ Soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni hisoblab chiqarish, to'lash masalalarini tekshirish uchun soliq organlarining mansabdor shaxslarini daromad olish yoki soliq solish ob'ektlarining saqlanishi bilan bog'liq binolar va joyilarga kirishiga ruxsat berish.

Nazorat organlari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi Respublika kengashining tekshiruv rejasiga asosan Davlat soliq xizmati organlari tomonidan soliq to'lovchilar faoliyati tekshirilganda korxonalar soliqqa tortish ob'yekti bilan bog'liq bo'lgan barcha ob'ektlarini ko'zdan kechirishga va bundan tashqari tekshirishga sharoit yaratib berishlari lozim. Aks holda, soliq idoralarining qonuniy talablari bajarilmagan hisoblanadi va ularga nisbatan qonunchilikda ko'zda tutilgan tegishli jazo choralari qo'llaniladi.

□ Soliq organlarining soliq haqidagi qonun hujjatlarini buzish hollarini bartaraf etish to'g'risidagi talablarini bajarish.

Soliq idoralari tomonidan o'tkazilgan tekshirishlar natijasida aniqlangan xato va kamchiliklarni bartaraf etish yoki ularning boshqa vakolat doirasidagi qonuniy talablari soliq to'lovchilar tomonidan bajarilishi majburdir.

Soliq to'lovchilar Soliq Kodeksida va boshqa qonun hujjatlarida o'z zimmlariga yuklatilgan boshqa huquq va majburiyatlarga ham ega bo'lishlari mumkin.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar

1. Soliqlar tizimi deganda nimani tushunasiz?
2. Soliqlar qayisi davlat organi tomonidan joriy qilinadi?
3. Umumdavlat soliqlari tarkibiga qayisi soliqlar kiradi?
4. Mahalliy soliqlar tarkibiga qayisi soliqlar kiradi?
5. Qayisi soliqlar mahalliy byudjetlar o'rtasida taqsimlanadi va qanday tartibda?
6. Qayisi mahalliy soliqlar O'zbekiston Respublikasining butun xududida undiriladi?
7. Qayisi mahalliy soliqlar Qoraqalpog'iston Respublikasi davlat hokimiyati organlari, viloyatlar va Toshkent shahri xalq deputatlari kengashlari tomonidan joriy etiladi?
8. Soddalashtirilgan soliq tizimiga qanday yuridik va Jismoniy shaxslar o'tgan?

9. Savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari qachondan boshlab yagona soliq to'lovini to'lovchilari hisoblanishadi?

10. Byudjetdan tashqari jamg'armalarni sanab bering?

11. Yagona ijtimoiy to'lov qayisi jamg'armalar o'rtasida taqsimlanadi?

1. Soliqlarni umumdavlat va mahalliy soliqlarga ajratishning sababi nimada deb o'yilaysiz?

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar

1. Soliqqa tortish ob'yektiga qarab soliqlar qanday guruhlanadi?

2. Oborotdan olinadigan soliqlarga qayisi soliqlar kiradi?

3. Daromadidan olinadigan soliqlarga qayisi soliqlar kiradi?

4. Mol-mulk va er maydonlaridan olinadigan soliqlarga qayisi soliqlarni kiritish mumkin?

5. Soliqlar iqtisodiy mohiyatiga qarab qanday guruhlanadi?

6. To'g'ri soliqlar tarkibiga qanday soliqlar kiradi va u nima uchun to'g'ri soliq deb ataladi?

7. Egri soliqlar tarkibiga qanday soliqlar kiradi?

8. Egri soliqlarning ijobiy va salbiy tomonlarini ko'rsating?

9. Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarning farqi nimadan iborat?

10. Jismoniy shaxslar to'laydigan soliqlarning o'ziga xos xususiyatlari nima?

11. Soliq to'lovchilar qanday huquqlarga ega?

12. Soliq to'lovchilar qanday majburiyatlarga ega?

V-Mavzu: Soliq solishning soddalashtirilgan tartibi

Reja.

1. Soddalashtirilgan soliq tizimi xakida tushuncha va uning iqtisodiy ahamiyati.
2. Yagona soliqning soliq tizimiga tatbik etilishi va amal qilish jarayoni.
3. Yagona soliq to'lovchilarining tarkibi va uning ob'yekti.
4. Yagona soliqning stavkalari, soliqni hisoblash muddatlari. Soliqni joriy etish afzalliklari.

1. Soddalashtirilgan soliq tizimi xakida tushuncha va uning iqtisodiy ahamiyati. O'zbekiston Respublikasi oldida to'rgan kator iqtisodiy-ijtimoiy masalalarni echishda, shu jumladan bozorlarni tovarlar va xizmatlar bilan ta'minlashda, aholini ish bilan bandligini tashkil etishda bozor iqtisodiyoti sharoitida xo'jalik tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lmish kichik biznesning ahamiyati bekiyosdir. Hozirga kelib, kichik korxonalar yalpi ichki mahsulotning turtdan bir qismini bermokdalar.

O'zbekistonda kichik biznesni rivojlantirishda davlatning kafolatlari va yordami tufayli iqtisodiyotda katta imkoniyatlarni ishga solish mumkin. Ularga davlat yordamini berish, kafolatlardan tashqari ixchamlashgan soliq tizimiga utishga ruxsat berishlik ularni tashkil qilish va moliya xo'jalik faoliyatini boshqarishda muhim ahamiyatga ega buldi.

Ixchamlashgan soliq tizimining ahamiyati kattadir. Bular ***birinchidan***, bozorni tezda tovarlar va xizmatlar bilan boyitish imkonini beradi, ***ikkinchidan***, ishsizlikni kamaytirish, yangi ish urinlari ochishga yordam beradi, ***uchinchidan***, ular faoliyatini tashkil qilishni ixchamlashtiradi, ***turtinchidan***, soliq hisoblari va hisobotlari sonini kamaytiradi, soliq hisoblash xodimlari ishini osonlashtiradi, chunki ilgari ko'p soliq hisoblari va dalolatnomalari urniga Yagona soliq (aktsiz osti tovarlari bo'ladi aktsiz) soliq to'laydi. Ko'p martali bo'nak to'lovlar umuman bo'lmaydi. Demak boqimanda ham bo'lmasligi lozim

Agar kichik korxonalar aktsiz osti tovarlari ishlab chiqarsalar, unda aktsiz solig'ini ham to'laydilar.

Soliq hisobi oddiy bo'ladi, atigi 6 ko'rsatkichdan iborat.

Kichik korxonalar uchun Yagona soliq to'lashga utishlik ixtiyoriydir. Bunda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining «Kichik korxonalar uchun ixchamlashtirilgan soliqqa tortish tizimiga utishni qo'llash» to'g'risidagi karoridan kelib chiqiladi. (1998 yil 15 aprel 159-son)

Ixchamlashtirilgan soliq to'lashga utgan kichik korxonalar uchun quyidagi to'lovlarni to'lash tartibi sakalanib kolgan:

Aktsiz solig'i;
Bojxona to'lovlari;
Davlat boji;

Byudjetdan tashqari fondlarga to'lovlar: pensiya fondi, bandlik, yo'l fondlari va b.

Birja bitimlari yig'imi;
Maxsus tovarlarni sotish xukuni olish litsenziya yig'imi;
Savdo qilish huquqini olish yig'imi;

Kichik biznes korxonalari katoriga utishning Yagona mezonlari bor. U ham bo'ladi ulardagi ishlovchilar sonidir. 2002 yildan boshlab, filial va bulinmalarda ishlovchilar ham ishlovchilar soniga qo'shiladigan buldi.

Kichik biznes maqomini olishning quyidagi me'yorlari belgilangan:

Mikrofirmalarda:

Ishlab chiqarish soxalari uchun – 10 kishigacha;

harid qilish, ta'minlash sotish korxonalari, xizmat ko'rsatish va noishlab chiqarish soxalari uchun – 5 kishigacha;

Kichik korxonalarda:

Sanoatda – 40 kishigacha;

Kurilish, kishlok xujaligi va boshqa ishlab chiqarish soxalarida – 20 kishigacha;

fan, ilmiy xizmat qilish, chakana savdo va boshqa noishlab chiqarish soxalarida – 10 kishigacha ishlovchisi bo'lishi shart.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2003 yil 30 avgustdagi Farmoniga asosan 2004 yilning 1 yanvaridan kichik tadbirkorlik (biznes) sub'ektlari toifasiga quyidagilar kirishi belgilandi:

yakka tartibdagi tadbirkorlar;

ishlab chiqarish tarmoklarida band bo'lgan xodimlarining o'rtacha yillik soni 20 kishidan, xizmat ko'rsatish sohasi va boshqa ishlab chiqarishga aloqador bo'lmagan tarmoklarda 10 kishidan, ulgurji, chakana savdo va umumiy ovkatlanish sohasida 5 kishidan oshmagan mikrofirmalar;

quyidagi tarmoklarning o'rtacha yillik xodimlar soni:

engil va ozik-ovkat sanoati, metallga ishlov berish va asbobsozlik, YOyoochni qayta ishlash, mebel sanoati va kurilish materiallari sanoati-100 kishidan;

mashinasozlik, metallurgiya, YOqilig'i-energetika va kimYO sanoati, kishlok xujaligi mahsulotlari etishtirish va qayta ishlash, kurilish hamda boshqa sanoat-ishlab chiqarish soxalari – 50 kishidan;

fan, ilmiy xizmat ko'rsatish, transport, aloqa., xizmat ko'rsatish sohasi (sug'urta kompaniyalaridan tashqari), savdo va umumiy ovkatlanish hamda boshqa ishlab chiqarishga aloqador bo'lmagan soxalar – 25 kishidan.

Soddalashtirilgan soliq, O'zbekiston Respublikasining Soliq Kodeksiga muvofik ishlab chikilgan va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan

mikrofirmalar va kichik korxonalar (keyingi urarlarda - mikrofirmalar va korxonalar deyiladi) uchun soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimini qo'llash tartibini belgilaydi.

Soddalashtirilgan soliqning amal qilishi dasturiy vositalar ishlab chiqarishga, kompyuter texnikasi va dasturiy vositalarga servis xizmati ko'rsatishga, kompyuter texnikasida va axborot texnologiyalari bilan ishlashga o'qitishga ixtisoslashayotgan tashkilotlarga (xodimlar sonidan kat'i nazar) ham tatbik etiladi.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimi O'zbekiston Respublikasining Soliq Kodeksida nazarda tutilgan amaldagi soliqqa tortish tizimi bilan bir katorda qo'llaniladi.

Soliqqa tortish tizimini tanlash huquqi ixtiyoriy ravishda mikrofirmalar va kichik korxonalarga mazkur tartibga muvofik takdim etiladi, soliq solishning alohida tartibi belgilangan tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlarini amalga oshiruvchi mikrofirmalar va kichik korxonalar bundan mustasno.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimi umumdavlat soliqlari yigindisi, Shuningdek mahalliy davlat xokimiyati organlari joriy etadigan, kuyida ko'rsatilgan yigimlardan tashqari, mahalliy soliqlar va yigimlar urniga Yagona soliqning to'lanishini nazarda tutadi:

savdo-sotik qilish huquqini berganlik uchun yigim, shu jumladan, tovarlarning alohida turlari bilan savdo-sotik qilish huquqini berganlik uchun litsenziya yigimlari;

Yuridik shaxslarni ruyxatdan o'tkazganlik uchun yigim;

avtotransportni kuyganlik uchun yigim.

Yagona soliqni to'lovchi bo'lgan korxonalar sotib olingan tovar qiymatida to'langan qo'shilgan qiymat solig'i summasini ishlab chiqarish harajatlari (muomala chikimlari) ga hisobdan chiqaradi.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimini kullaydigan mikrofirmalar va kichik korxonalar uchun bojxona bojlari, qo'shilgan qiymat solig'i va import kilinadigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) uchun aktsiz solig'i, davlat poshlinalari, litsenziya yigimlari, byudjetdan tashqari fondlarga ajratmalarni to'lashning amaldagi tartibi saklab kolinadi.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimiga utgan korxona umumiy belgilangan tartibda yoki soddalashtirilgan shakl bo'yicha hisob yuritish huquqiga ega. Buxgalteriya hisobotlarining boshlangich hujjatlari va daromadlar hamda harajatlarni hisobga olish daftari yuritilishining soddalashtirilgan shakli O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan belgilanadi va O'zbekiston Respublikasining butun xududida Yagona hisoblanadi.

2. Yagona soliqning soliq tizimiga tatbik etilishi va amal qilish jarayoni. Korxonalar soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimiga utishi uchun ular ruyxatdan utgan joyidagi davlat soliq xizmati organlariga yil choragi boshlanguniga kadar bir oy qolishidan kechiktirmasdan yozma ariza berishi zarur. Bunda yuqorida nazarda tutilgan shartlarga rioya kilinishi lozim.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimiga utishda korxonalarning bundan oldingi davr uchun usha davrda amal qilib to'rgan soliqqa tortish tizimi asosida soliqlarni to'lashga doir majburiyatlari saklab kolinadi.

Korxonaning soliqqa tortish soddalashtirilgan tizimiga utishi xakidagi karor yoki dalillangan raddiya davlat soliq xizmati organi tomonidan korxonaning ariza bergan kunidan boshlab un kun davomida chiqariladi.

hisobni soddalashtirilgan shakl bo'yicha yuritishga utishga karor kilgan korxona arizasi kondirilganidan sung davlat soliq xizmati organiga belgilangan shaklga kura xo'jalik operatsiyalarini hisobga olish daftarini ruyxatdan o'tkazish uchun takdim etadi.

Davlat soliq xizmati organi xo'jalik operatsiyalarini hisobga olish daftarining birinchi saxifasida ariza imzolangan sanani kayd qiladi.

Xo'jalik operatsiyalarini hisobga olish daftariga O'zbekiston Respublikasining amaldagi me'yoriy hujjatlariga binoan belgilangan hisobot bilan muomala qilish qoidalari tegishli bo'ladi.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimini qo'llanishdan voz kechish va soliqqa tortishning belgilanmagan tizimiga kaytish navbatdagi takvimiy yil boshidan boshlab davlat soliq xizmati organiga tegishli arizani takvimiy yil tugallanishiga 15 kun qolishidan kechiktirmasdan berilgani holda amalga oshirilishi mumkin.

Davlat soliq xizmati organining soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimiga utishni rad qilish xakidagi karori ustidan belgilangan tartibda shikoyat kilinishi mumkin.

Yagona soliqni to'lashdan soliqqa tortishning bundan oldingi tizimiga utish yil davomida amalga oshirilmaydi.

3. Yagona soliq to'lovchilarining tarkibi va uning ob'yekti. Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimi qonunlarda belgilangan mezonlarga binoan mikrofirmalar va kichik korxonalarga kiradigan Yuridik shaxslarga tegishli bo'ladi.

Soliqqa tortishning soddalashtirilgan tizimi uchun faoliyat turi Makroiqtisodiyot va statistika vazirligi belgilagan kod bo'yicha aniqlanadi.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar xodimlari sonini belgilashda, Shuningdek, pudrat shartnomasi va fukarolik-huquqiy tusdagi boshqa shartnomalar bo'yicha ishlovchilar ham hisobga olinadi.

Soliq solishning soddalashtirilgan tizimini kullovchi va nog'ironlarning jamoat birlashmalari, "Nuroni" jamgarmasi va "O'zbekiston CHernobilchilari" uyushmasining mulki bo'lgan, ishlovchilar umumiy sonining kamida ellik foizini nog'ironlar, 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari tashkil etgan mikrofirmalar va kichik korxonalar Yagona soliq to'lashdan ozod etiladi.

Mazkur imtiyoz savdo, vositachilik, ta'minot-sotish va tayyorlov faoliyati bilan shugullanuvchi korxonalarga joriy etilmaydi.

Bir necha faoliyat turlarini amalga oshiradigan Yagona soliqni to'lovchilar faoliyatning har bir turi bo'yicha soliqqa tortish ob'yektining alohida hisobini yuritishi va muayyan faoliyat turining soliq solinadigan ob'yekti va unga muvofik keladigan Yagona soliq stavkasi asosida Yagona soliqning hisob-kitobini amalga oshirishi kerak.

Aktsiz to'lanadigan mahsulot ishlab chiqarayotgan Mikrofirmalar va kichik korxonalar aksiz sogligini O'zbekiston Respublikasining Soliq Kodeksida belgilangan tartibda to'laganlari taqdirda soddalashtirilgan soliq solish tizimiga utishlari mumkin.

Quyidagilar Yagona soliqqa tortish ob'ektlari (soliq solinadigan oborot) hisoblanadi:

savdo (harid qilish, vositachilik, ulgurji-sotish, ta'minot) korxonalari uchun - yalpi daromad;

harid kiluvchi, ta'minot-sotish korxonalari uchun yalpi tushum.

Bunda, kurilish, kurilish-montaj, to'zatishtish-kurilish, ishga tushirish-sozlash, loyixa-kidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari uchun o'z kuchlari bilan bajarilgan ishlar xajmidan kelib chiqib hisoblab chiqarilgan yalpi tushum soliq solish ob'yekti hisoblanadi.

YAlpi tushum tarkibiga quyidagilar kiradi:

- tovar (ish, xizmat)larni, mol-mulkni sotishdan olingan tushum summasi;

- sotilgan mol-mulk qiymati va boshqa aktivlar

o'zi ishlab chiqargan mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni erkin almashtiriladigan valyutaga eksport qilishdan olingan tushum summalari yalpi tushum tarkibiga kiritilmaydi. Mazkur qoida savdo-vositachilik faoliyati bilan shugullanayotgan yoxud xom ashyo tovarlarni paxta tolasi, paxta kalavasi, lint, neft, neft mahsulotlari, rangli va kora metallarni erkin almashtiriladigan valyutaga eksport qilayotgan mikrofirmalar va kichik korxonalarga joriy kilinmaydi

YAlpi daromad tarkibiga quyidagilar kiradi:

- tovarning harid qiymati bilan sotish qiymati o'rtasidagi fark;

- moliyaviy faoliyatdan daromadlar va O'zbekiston Respublikasining Soliq Kodeksiga muvofik belgilanadigan boshqa daromadlar.

4. Yagona soliqning stavkalari, soliqni hisoblash muddatlari.

Soliqni joriy etish afzalliklari. Yagona soliq to'lovchilar tomonidan mustaqil ravishda soliq solinadigan oborot va tasdiklangan stavkalar asosida hisoblab chiqiladi.

Yagona soliq bo'yicha hisob-kitoblar davlat soliq xizmati organlariga yil choragilik va yillik hisobotlarni topshirish uchun belgilangan muddatlarda takdim etiladi.

Yagona soliq byudjetga yilning har choragida o'sib boruvchi yakun bo'yicha hisob-kitobni takdim etish muddatidan kechiktirmasdan to'lanadi.

Yagona soliq summasi mahalliy byudjetga o'tkaziladi.

To'lovchilar O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunlariga muvofik javobgar bo'ladilar.

Yagona soliq to'lovchilari bo'ladi, korxonada ishlovchilar soni cheklangan me'yordan oshmagan Yuridik shaxslar hisoblanadi. Bunga hamma soxalarda

faoliyat ko'rsatuvchi har xil mulk shaklidagi korxonalar kiradi. Demak, kichik korxona me'yori faqat ishlovchilar sonigagina karalib, ishlab chiqarilgan mahsulot miqdori va daromad olish darajasi e'tiborga olinmagan. Shu erdan ko'rinib turibdiki, davlat ko'p mahsulot ishlab chiqaruvchi, ishlar, xizmatlar bajaruvchi kichik orxonalarni har tomonlama rayobatlantirishni muljallaydi. Faoliyat turi xilma-xil bo'ladi ham Yagona soliq to'laydilar.

Yagona soliq to'lovchi korxonalar sotib olingan tovarlar va xom-ashyolar tarkibida to'langan QQS summasini shu tovarlar va xom-ashyo tarkibiga kiritadi (konsignatsion tovarlar bo'yicha davr harajatiga olib boradi). Mahsulot etkazuvchilarga ish va xizmat bilan birga to'langan QQS summasi shu ishlar, xizmatlar qiymatiga kiritiladi.

Yagona soliq to'lovchilar, bordiyu asosiy vostilar va nomoddiy aktivlarini ijaraga bersalar, unda shu aktivlar qiymatidan mol-mulk solig'ini umumiy tartibda to'laydilar.

Korxonada ishlovchilar soniga shartnoma bo'yicha ishlovchilar, fukaro-huquqiy shartnomalar bo'yicha ishlovchilar, hamda Yuridik shaxs maqomini olmagan filial va vakolatxonalarida ishlovchilar soni ham qo'shiladi.

Ruyxatdan utgan kundan boshlab, ixchamlashtirilgan soliqqa tortish tizimiga utishni karor kilgan yangi korxonalar ruyxatdan utgan joydagi soliq inspeksiyasiga yozma ariza beradilar. Bu erda ixchamlashtirilgan soliqqa utishga ruxsat olish kerak bo'lmaydi.

Korxonada ishlovchilar sonidan 50 foizini 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylari, invalitlar birlashmasi «Nuroni» va O'zbekiston CHernobilchilar assatsiyatsiyasi mulkida bo'lgan nog'ironlar tashkil etsa Yagona soliq to'lashdan ozod etiladilar.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2002 yil 13 noyabrdagi 390-son karoriga asosan mikrofirmalar va kichik korxonalar tushumi:

-iste'mol tovarlari ishlab chiqarishdan olinsa soliq stavkasi yigirma besh foiz kamaytiriladi,

-iste'mol tovarlari ishlab chiqarish fizik xajmi usish hisobiga olinsa Yagona soliqdan ozod etiladi.

Mikrofirmalar va kichik korxonalar, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilanadigan faoliyatning ayrim turlarini amalga oshirganlari taqdirda, soliqning qat'iy belgilangan summasini oldindan to'lab boradilar.

2012 yil uchun mikrofirmalar va kichik korxonalarga quyidagi Yagona soliq stavkalari belgilangan:

Ko'rsatkichlar	Tovarlar (ishlar, xizmatlar) sotish xajmiga nisbatan foizlarda
Harid, ta'minot-sotuv korxonalari, brokerlik firmalari	30 (yalpi daromaddan)
Xususiy amaliyot bilan shug'ullanuvchi, notariuslar	50
Gastrol-kontsert bilan shug'ullanish uchun litsenziyaga ega bo'lgan Yuridik va jismoniy shaxslar, Shuningdek norezidentlarni jalb etish yo'li bilan ommaviy tomasha tadbirlarini tashkil etishdan daromad oluvchi korxonalar.	35
Yagona er solig'i to'lashga utmagan kishlok xo'jalik korxonalari.	6
Iqtisodiyotning boshqa soxalaridagi korxonalar	12
Loteriyalar, totalizatirlar va tavakkalchilikka asoslangan boshqa uyinlarni tashkil etuvchi Yuridik shaxslar.	20 % yalpi tushumdan

1) Lizing kompaniyalari lizing beruvchining daromadiga (marjasiga) nisbatan foizda soliq to'laydilar.

Yagona soliq to'lashga utishni istagan korxonalar chorak boshlanishidan bir oy oldin ruyxatdan utgan soliq idoralariga yozma ravishda ariza berishlari kerak.

Korxonalarni Yagona soliqqa o'tkazish to'g'risida yoki asoslangan tarzda uni rad etish to'g'risidagi karor soliq idoralari tomonidan ariza berilgan kundan e'tiboran 15 kun ichida amalga oshiriladi. YAngi to'zilgan korxonalar uchun ruxsat olish talab etilmaydi.

Yagona soliqni hisoblash va byudjetga to'lash tartibi

Kichik korxonalarning Yagona solig'i Yuridik shaxslar tomonidan har chorakda quyidagi oddiy shaklda to'ziladi.

Masalan, 2012 yil I va II chorak soliq hisobi:

Kurstkichlar	YAlpi tushum	
	I chorak	II chorak
YAlpi tushum jami (m.sum)	900	1400

Yagona soliq stavkasi (%)	12	12
Yagona soliq summasi (m.sum)	108	164
Ilgarigi davr uchun hisoblangan (m.sum)	-	108
Qo'shimcha hisoblandi	108	56
Kamaytirishga tegishli	-	-

Mikrofirmalar va kichik korxonalarning Yagona solig'i har chorakda choraklik moliyaviy hisobotlar topshirish uchun belgilangan muddatda to'lanadi. Bo'nak to'lovlar bo'lmaydi.

Soliq to'lovchilar Yagona soliqni to'g'ri, to'liq hisoblash va byudjetga o'tkazish javobgarligini soliq qonunchiligi bo'yicha oladilar.

YAlpi daromadni yoki tushumni kamaytirish soliq ob'yektini yashirish (kamaytirish) deb karaladi va tegishli moliyaviy jazolarga tortiladi.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar

1. Yagona soliqqa utishning ahamiyatlari qanday?
2. qanday korxonalar Yagona soliq to'lashga utishlari mumkin?
3. qanday korxonalar Yagona soliq to'lovchilari bula oladi?
4. Soliqqa tortish ob'yekti nimalardan iborat?
5. Soliq stavkalarini kim belgilaydi, nimalarga bog'liq?
6. Soliq kaysi byudjetga tushadi?
7. Yagona soliqni hisoblash uchun qanday ko'rsatkichlar kerak?
8. Soliq kaysi davr uchun hisoblanadi?
9. Yagona soliq kaysi muddatda byudjetga o'tkaziladi?

VI - Mavzu: Ijtimoiy jamg'armalarga majburiy to'lovlar

Reja:

6.1. YAgona ijtimoiyi to'lov va Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari

6.2. Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi ajratma

Majburiyi ajratma to'lovchilari, ob'yekti, bazasi va stavkalari

6.3. Respublika yio'l jamg'armasi

6.4. Maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armasi

Majburiyi ajratmani to'lovchilar

YAgona ijtimoiyi to'lov O'zbekistonda 2004 yildan amal qilib kelinmoqda. Soliq kodeksining 305-moddasiga binoan yagona ijtimoiyi to'lovni to'lovchilar bo'lib, yuridik shaxslar – O'zbekiston Respublikasi rezidentlari, O'zbekiston

YAgona ijtimoiyi to'lovni to'lovchilari, to'lov ob'yekti, bazasi hamda to'lovdan chegirmalar

Respublikasida faoliyatni doimiyi muassasa, chet ellik yuridik shaxslarning vakolatxonalari va filiallari orqali amalga oshiruvchi O'zbekiston Respublikasi norezidentlari hamda Jismoniy shaxslar hisoblanadi.

Jismoniy shaxslar – O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, shuningdek O'zbekiston Respublikasi hududida doimiyi yashovchi va ishlovchi fuqaroligi bo'lmagan shaxslar fuqarolarning byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari (bundan keyin matnda sug'urta badallari deb yuritiladi) to'lovchilardir.

Sug'urta badallarini hisoblash va ushlab qolish majburiyati, shuningdek ularning to'g'ri hisoblab chiqarilishi uchun javobgarlik ish beruvchi zimmasiga yuklatiladi.

YAgona ijtimoiyi to'lovning va sug'urta badallarini hisoblash uchun ob'ekt bo'lib, ish haqi tarzidagi daromadlar hisoblanadi.

YAgona ijtimoiyi to'lovni va sug'urta badallarini hisoblab chiqarish uchun baza imtiyoz sifatida belgilangan to'lovlar chegirib tashlangan ish haqi tarzida to'lanadigan daromadlar summasi sifatida belgilanadi.

YAgona ijtimoiyi to'lov va sug'urta badallari bazasi hisoblanayotganda quyidagi to'lovlar chegirib tashlanadi:

1) amaldagi soliq kodeksining 174-moddasi 5, 8, 9, 11 va 12-bandlarida ko'rsatilgan kompensaciya to'lovlari;

2) xodimga hisoblanadigan va uning roziligi bilan tegishli byudjet yoki xayiriya jamg'armalarga (shanbaliklar, yakshanbaliklar va shu kabilar uchun) o'tkaziladigan ish haqi tarzidagi daromadlar;

3) xodimning muhim sanasi, uzoq yillik xizmati, jamoat faoliyatida erishgan yutuqlari munosabati bilan unga beriladigan rag'batlantirish tarzidagi to'lovlar;

4) xodimga tabiiyi ofat, boshqa favqulodda holatlar munosabati bilan to'lanadigan to'lovlar;

5) yosh mutaxassislariga oliyi o'quv yurtini tamomlaganlaridan so'ng ta'til vaqti uchun yuridik shaxslar hisobidan to'lanadigan nafaqalar.

YAgona ijtimoiyi to'lov va sug'urta badallari har oyida soliq solinadigan bazadan hamda belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

YAgona ijtimoiyi to'lovni va sug'urta badallarini hisoblab chiqarish hamda to'lash tartibi

YUridik shaxslarning mehnatga haq to'lash fondidan yagona ijtimoiyi to'lov stavkasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 12 dekabrda PQ-744-sonli qaroriga asosan 24 foiz miqdorida belgilangan.

YUridik shaxslarning mehnatga haq to'lash fondidan yagona ijtimoiyi to'lov davlat maqsadli jamg'armalari hamda Kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashi o'rtasida belgilangan tartibga muvofiq quyidagi miqdorlarda taqsimlanadi:

- byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga - 23,5 %;
- davlat bandlikka ko'maklashish fondiga - 0,3 %;
- kasaba uyushmalari federatsiyasi Kengashiga - 0,2 %.

Sug'urta badallari esa xodimlarning ish haqiga nisbatan 2,5% miqdorida belgilangan.

YAgona ijtimoiyi to'lov yuridik shaxslarning mablag'lari hisobidan to'lanadi, sug'urta badallari esa xodimlarning ish haqidan ushlab qolinadi va soliq agentlari tomonidan jamg'armaga o'tkaziladi.

YAgona ijtimoiyi to'lovning hisob-kitobi (14-ilova) soliq bo'yiicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliq to'lovchi tomonidan ortib boruvchi yakun bilan:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan – yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyining 25-kunidan kechiktirmayi, yil yakunlari bo'yiicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda;
- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmayidigan soliq to'lovchilar tomonidan – har oyida hisobot davridan keyingi oyining 10-kunidan kechiktirmayi, yil yakunlari bo'yiicha esa yillik moliyaviy hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Sug'urta badallarining hisob-kitobi ro'yixatdan o'tkazilgan joyidagi davlat soliq xizmati organlariga soliq to'lovchi tomonidan ortib boruvchi yakun bilan yilning har choragida hisobot davridan keyingi oyining 25-kunidan kechiktirmayi taqdim etiladi.

YAgona ijtimoiyi to'lov va sug'urta badallari yuridik shaxslar tomonidan quyidagi muddatlarda amalga oshiriladi:

- yagona ijtimoiyi to'lov – har oyida, keyingi oyining 10-kunidan kechiktirmayi;
- sug'urta badallari – ish haqiga pul mablag'lari olish uchun bankka hujjatlarni taqdim etish vaqtida.

YAkka tartibdagi tadbirkorlar hamda yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jalik-larining a'zolari sug'urta badallari miqdorini oyiiga eng kam ish haqidan kam bo'lmagan miqdorda, qoramollarni etishtirish bilan shug'ullanuvchi dehqon xo'jaliklarining a'zolari esa oyiiga eng kam ish haqining 50 foizidan kam bo'lmagan miqdorda belgilayidilar. Dehqon xo'jaliklarining a'zolari sug'urta badallarini ixtiyoriy ravishda amalga oshiradilar.

YOshga doir pensiya olish huquqiga ega bo'lgan, shuningdek I va II guruh nogironlari bo'lgan yakka tartibdagi tadbirkorlar hamda yuridik shaxs tashkil etgan va tashkil etmagan holda tuzilgan dehqon xo'jaliklarining a'zolari uchun sug'urta badalining miqdori eng kam ish haqining kamida 50 foizini tashkil etishi kerak. Sug'urta badallarini to'lash har oyida keyingi oyining 10-kunidan kechiktirmayi amalga oshiriladi. To'lov topshiriqnomasida soliq to'lovchining identifikatsiya raqami va to'lov to'lanayotgan davr albatta ko'rsatilishi kerak. Agar davr ko'rsatilmagan bo'lsa, to'lov u amalga oshirilayotgan oyi uchun to'langan deb hisoblanadi.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar

1. YAgona ijtimoiyi to'lov to'lovchilari bo'lib kimlar hisoblanishadi?
2. Fuqarolarning ish haqidan byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi sug'urta badallarining to'lovchilari kimlar?
3. YUridik shaxsni tashkil qilmasdan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi Jismoniy shaxslar byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasining sug'urta badallari to'lovchilari bo'laoladimi?
4. YAgona ijtimoiyi to'lov mablag'lari qanday tartibda jamg'armalarga taqsimlanadi?
5. YAgona ijtimoiyi to'lov va Pensiya jamg'armasiga sug'urta badalini ob'yekti va bazasi qanday aniqlanadi?
6. YAgona ijtimoiyi to'lovdan qanday chegirmalar nazarda tutilgan?
7. YAgona ijtimoiyi to'lovni va sug'urta badallari qanday tartibda hisoblab chiqariladi?
8. YAgona ijtimoiyi to'lovni va sug'urta badallarini to'lash tartibi tushuntiring?
9. Mikrofirma va kichik korxonalar yagona ijtimoiyi tulovni va sug'urta badallarini qayisi muddatda to'lashadi?
10. Ayirim toifadagi Jismoniy axslar uchun sug'urta badallarini hisoblab chiqarish va to'lashning o'ziga xos xususiyatlari tushuntiring?

6.2. Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi ajratma

Majburiyi ajratma to'lovchilari, ob'yekti, bazasi va stavkalari

O'zbekiston Respublikasi fuqarolari pensiya yoshiga etganda, mehnat qobiliyatini to'liq yoki qisman yio'qotganda, boquvchisiz qolganda ijtimoiyi yordam olish bo'yiicha konstituciaviyi huquqga egadirlar. Ushbu huquqiya me'yorlar O'zbekiston Respublikasining 1993 yiil 3 sentyabrda qabul kilgan «Fuqarolarning davlat pensiya ta'minot to'g'risida»gi Qonunida ham belgilab berilgan.

Pensiya ta'minoti tizimidagi boshqaruv tuzilmasini takomillashtirish davlat ijtimoiyi sug'urtasi bo'yiicha majburiyi badallar to'liq yiig'ilishini samarali tashkil qilish, amaldagi boshqaruv tuzilmalarini qisqartirish hamda pensiyalar va nafaqalar to'lashga yio'naltiriladigan mablag'lardan foyidalanish samaradorligini oshirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2000 yiil 15 noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi pensiya ta'minotini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 444-sonli qarori bilan byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga mablag' to'plash va mablag' to'liq tushishi ustidan nazorat qilish funkciyasi O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi zimmasiga yuklatildi va byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi to'lovlar soliqlarga tenglashtirildi. Pensiya jamg'armasining daromadlari va xarajatlari har yiili O'zbekiston Respublikasining yiig'ma byudjeti tarkibiga kiritiladigan bo'ldi hamda Pensiya jamg'armasiga majburiyi ajratmalarni hisoblab chiqish va to'lash tartibi buzilganligi uchun xo'jalik yurituvchi sub'ektlarga nisbatan moliyaviyi jazolar qo'llanilishi, shu jumladan to'lovlar o'z vaqtida to'lanmaganligi uchun penya hisoblanishi qonun hujjatlarida belgilab qo'yiildi.

Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga mablag'lar to'plash tartib qoidalari Vazirlar Mahkamasining 2000 yiil 23 dekabrdagi "Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi mablag'larini shakllantirish va sarflash tartibi to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida"gi 498-sonli qarori bilan tasdiqlangan Nizom asosida 2004 yiilgacha amalga oshirilib keldi.

Vazirlar Mahkamasining 2003 yiil 25 dekabrdagi 567-sonli qarori bilan byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratmalarni hisoblash va to'lash tartiblarini soddalashtirish maqsadida, byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratmalar, bandlik fondiga ajratmalar va kasaba uyushmalari jamg'armasiga ajratmalar birgalikda yagona ijtimoiyi to'lov nomi bilan yuritiladigan bo'ldi.

Soliq kodeksining 312-moddasiga asosan O'zbekiston Respublikasining rezidentlari bo'lgan yuridik shaxslar byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi ajratmani to'lovchilari hisoblanadi.

Quyidagilar byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi ajratmaning to'lovchilari bo'lmayidi:

- notijorat tashkilotlar, bundan ularning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olgan daromadlari mustasno;
- yagona soliq to'lovini to'lovchi yuridik shaxslar.

Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi ajratmaning ob'yekti va bazasi quyidagicha belgilangan.

Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi ajratmaga tortish ob'ektlari

№	To'lovchilar	Ajratmaga tortish ob'yekti
----------	---------------------	-----------------------------------

1.	Vositachilik, topshiriq shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko'rsatishga doir boshqa shartnomalar bo'yiicha vositachilik xizmatlarini ko'rsatuvchi yuridik shaxslar	QQS chegirilgan holda, vositachilik haqi summasi
2.	Tayyorlov, ta'minot-sotish tashkilotlari	QQS chegirilgan holda tovar ayilanmasi hajmi
3.	Ulgurji savdo korxonalari uyushmasi tizimiga kiradigan respublika ixtisoslashtirilgan ulgurji baza-kontoralari va ularning hududiyi (viloyat, viloyatlararo va tumanlararo) bazalari	yalpi daromad
4.	"O'zdonmahsulot" AK korxonalari (g'alla qabul qilish korxonalari va don qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayita ishlash korxonalari)	QQS chegirilgan holda ta'minot-sotish ustamasi va chegirmasi
5.	Kredit va sug'urta tashkilotlari	daromad
6.	Moliyaviyi ijara (lizing) xizmatlarini ko'rsatadigan korxonalar	foizli daromad
7.	Kommunal xo'jalik tizimining issiqlik, suv va gaz ta'minoti korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishincha issiqlik ta'minoti korxonalari uchun - issiqlik energiyasi, suv ta'minoti korxonalari uchun - suv, gaz ta'minoti korxonalari uchun - tabiiy gazning xarid qiyimatini chegirgan holda
8.	Qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiyi-tadqiqot tashkilotlari	QQSni chegirgan holda o'z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi
9.	Iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQS va akciz solig'ini chegirgan holda

Yuridik shaxslar bir necha xil ob'ektlarga ega bo'lgan hollarda, ular ob'ektlarning alohida-alohida hisobini yuritishi va tegishli ob'ektlar uchun belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi ajratmalarni to'lashi shart. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2007 yil 12 dekabrda PQ-744-sonli qaroriga asosan Byudjetdan tashqari Pensiya

jamg'armasiga majburiyi ajratma 2008 yiil 1 yanvardan 1,0% miqdorida belgilandi.

Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'ar-masiga majburiyi ajratmalar har oyida soliq solinadigan bazadan va belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Byudjetdan tashqari Pen-siya jamg'armasiga majbu-riyi ajratmalarni hisoblab chiqarish, ularning hisob-kitoblarini taqdim etish tartibi

Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi ajratmalarning hisob-kitobi (15-ilova) soliq bo'yiicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan:

-mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan – yiilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyining 25-kunidan kechiktirmayi, yiil yakunlari bo'yiicha esa yillik moliyaviyi hisobot topshiriladigan muddatda;

-mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmayidigan soliq to'lovchilar tomonidan – har oyida, hisobot davridan keyingi oyining 25-kunidan kechiktirmayi, yiil yakunlari bo'yiicha esa yillik moliyaviyi hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi ajratmalarni to'lash hisobot davridan keyingi oyining 25-kunidan kechiktirmayi amalga oshiriladi.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar

1. Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi qachon va nima maqsadda tashkil etilgan?
2. Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratmalarning to'lovchilari bo'lib kimlar hisoblanadi?
3. Notijorat tashkilotlar qandayi holatda byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasining to'lovchilari bo'lishadi?
4. YAgona soliq to'lovini to'lovchilar byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratma to'lashadimi?
5. Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga ajratmalarning ob'yekti va bazasi qandayi topiladi?
6. Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi ajratmalar qandayi manbalardan tashkil topadi?
7. Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi ajratmalar stavkalari qayisi davlat organi tomonidan belgilanadi?
8. Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga majburiyi sug'urta badallari necha foizni tashkil etadi?
9. Jamg'armaga to'lovlarni hisoblash tartibi qandayi amalga oshiriladi?

10. Jamg'armaga to'lovlarni to'lash muddati qachon?

6.3. Respublika yio'l jamg'armasi

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti-ning 2003 yil 19 avgustdagi PF-3292-sonli, Vazirlar Mahkamasining 2003 yil 21 avgustdagi 361-sonli "O'zavtoyio'l davlat akciyadorlik kompaniyasi va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Respublika yio'l jamg'armasi faoliyatni tashkil etish masalalari to'g'risida" gi qaroriga asosan 2003 yil 1 oktyabridan boshlab yio'l xo'jaligini boshqarish tuzilmasidagi Respublika, viloyat va mahalliy yio'l jamg'armalari tugatildi va ularning o'rnida O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzurida Respublika yio'l jamg'armasi tuzildi. Ushbu jamg'armaga mablag'larni yiig'ish va uni nazorat qilish vazifasi Davlat soliq qo'mitasi va Davlat bojxona qo'mitasi zimmlariga yuklatildi.

Majburiyi ajratmalar to'lovchilari, ob'yekti va stavkalari

Soliq kodeksining 316-moddasiga asosan O'zbekiston Respublikasining rezidentlari bo'lgan yuridik shaxslar yio'l jamg'armasiga majburiyi ajratmalarni to'lovchilari bo'lib hisoblanadi.

Yio'l jamg'armasiga majburiyi ajratmalarning to'lovchilari bo'lib quyidagi yuridik shaxslar hisoblanmaydi:

- notijorat tashkilotlar, bundan ularning tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishdan olgan daromadlari mustasno;
- yagona soliq to'lovi to'lovchi yuridik shaxslar;
- ixtisoslashtirilgan yio'l xo'jaligi boshqaruvi organi tuzilmasiga kiradigan korxonalar, Respublika yio'l jamg'armasi mablag'lari hisobiga moliyalashtiriladigan umumiy foyidalanishdagi avtomobil yio'llarini saqlash, ta'mirlash, rekonstrukciya qilish va qurish bo'yiicha ishlarni bajarganlik uchun olingan daromadlari bo'yiicha.

Sof tushum yio'l jamg'armasiga majburiyi ajratmalarning soliq solish ob'yekti va soliq solinadigan bazasi qilib belgilangan.

Respublika yio'l jamg'armasiga majburiyi ajratmalarning soliq solish ob'yekti va soliq solinadigan bazasi quyidagilardir:

- 1) kommunal xo'jalik tizimining issiqlik, suv va gaz ta'minoti korxonalari uchun – mahsulotlarning (ishlarning, xizmatlarning) qo'shilgan qiyimat solig'i va tegishincha issiqlik ta'minoti korxonalari uchun issiqlik quvvatining, suv ta'minoti korxonalari uchun suvning, gaz ta'minoti korxonalari uchun tabiiy gazning xarid qiyimati chegirib tashlangan holda realizaciya qilingan hajmi;
- 2) qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyih-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari uchun – o'z kuchlari bilan bajarilgan, tegishincha qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyih-qidiruv va ilmiy-tadqiqot ishlarining qo'shilgan qiyimat solig'i chegirib tashlangan holdagi qiyimati;
- 3) vositachilik xizmatlari ko'rsatuvchi, shu jumladan tovarlarni sotish bo'yiicha, vositachilik va topshiriq shartnomasi bo'yiicha hamda vositachilik xizmatlari ko'rsatishga oid boshqa shartnomalar bo'yiicha vositachilik xizmatlari

ko'rsatuvchi yuridik shaxslar uchun – ko'rsatilgan xizmatlar uchun qo'shilgan qiyimat solig'i chegirib tashlangan holdagi mukofot summasi;

4) savdo faoliyatini amalga oshiradigan yuridik shaxslar uchun – tovar oboroti;

5) kredit tashkilotlari va sug'urta tashkilotlari uchun – soliq kodeksining 148- va 150-moddalariga muvofiq aniqlanadigan daromadlari;

6) asosiy faoliyati mol-mulkni lizingga berishdan iborat bo'lgan yuridik shaxslar uchun – moliyaviy ijara (lizing) bo'yiicha foizli daromad summasi.

Yuridik shaxslar turli xil ob'ektlarga ega bo'lgan hollarda, ular ob'ektlarning alohida-alohida hisobini yuritishi va tegishli ob'ektlar uchun belgilangan stavkalardan kelib chiqqan holda Respublika yil jamg'armasiga majburiy ajratmalarni to'lashi lozim.

Majburiy ajratmalar stavkalari 2012 yilda quyidagicha belgilangan

№	To'lovchilar	To'lash ob'yekti	To'lash nisbatan ob'yektiga stavkalar %larda
1	2	3	4
1.	Vositachilik, topshiriq shartnomalari va vositachilik xizmatlarini ko'rsatishga doir boshqa shartnomalar bo'yiicha vositachilik xizmatlari ko'rsatadigan korxona va tashkilotlar	QQSni chegirgan holda vositachilik haqi summasi	1,0
2.	Tayyorlov, ta'minot-sotish tashkilotlari	QQSni chegirgan holda tovar ayilmasi hajmi	1,0
3.	Ulgurji savdo korxonalari uyushmasi tizimiga kiradigan respublika ixtisoslashtirilgan ulgurji baza - kontoralari va ularning hududiyi (viloyat, viloyatlararo va tumanlararo) bazalari	YAlpi daromad	1,0
4.	“O'zdonmahsulot” AK korxonalari (g'alla qabul qilish va don qabul qilish faoliyatini amalga oshiruvchi donni qayita ishlash	QQSni chegirgan holda ta'minot-sotish ustamasi va chegirmasi	1,0

	korxonalari)		
5.	Kredit va sug'urta tashkilotlari	daromad	1,5
6.	Moliyaviyi ijara (lizing) xizmatlarini ko'rsatadigan korxonalar	foizli daromad	1,5
7.	Kommunal xo'jalik tizimining issiqlik, suv va gaz ta'minoti korxonalari	mahsulot (ishlar, xizmatlar) sotilishi hajmi, QQSni va tegishincha issiqlik ta'minoti korxonalari uchun - issiqlik energiyasi, suv ta'minoti korxonalari uchun - suv, gaz ta'minoti korxonalari uchun - tabiiy gazning xarid qiyimatini chegirgan holda	1,5
8.	Qurilish, qurilish-montaj, ta'mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyihqa-qidiruv va ilmiyi-tadqiqot tashkilotlari	QQSni chegirgan holda o'z kuchlari bilan bajarilgan ishlar hajmi	1,5
9.	Avtotransport korxonalari	QQSni chegirgan holda mahsulot (ishlar, xizmatlar) realizatsiyasi hajmi	2,5

Respublika yio'l jamg'armasiga majburiyi ajratmalar soliq solinadigan bazadan va tasdiqlangan stavkadan kelib chiqqan holda har oyida hisoblab chiqariladi.

Majburiyi ajratmalarni hisoblash va to'lash tartibi

Respublika yio'l jamg'armasiga majburiyi ajratmalarning hisob-kitobi (16-ilova) soliq bo'yiicha hisobga olish joyidagi davlat soliq xizmati organlariga ortib boruvchi yakun bilan:

- mikrofirmalar va kichik korxonalar tomonidan – yilning har choragida, hisobot davridan keyingi oyining 25-kunidan kechiktirmayi, yil yakunlari bo'yiicha esa yillik moliyaviyi hisobot topshiriladigan muddatda;
- mikrofirmalar va kichik korxonalar jumlasiga kirmayidigan soliq to'lovchilar tomonidan – har oyida, hisobot davridan keyingi oyining 25-kunidan kechiktirmayi, yil yakunlari bo'yiicha esa yillik moliyaviyi hisobot topshiriladigan muddatda taqdim etiladi.

Respublika yio'l jamg'armasiga majburiyi ajratmalarni to'lash hisobot davridan keyingi oyining 25-kunidan kechiktirmayi amalga oshiriladi.

Soliq kodeksining 54-bobiga asosan Respublika yio'l jamg'armasiga majburiyi ajratmalardan tashqari yig'imlar ham to'lanadi.

Yio'l jamg'armasiga yig'imlarni to'lovchilar, ob'yekti va bazasi

Respublika yio'l jamg'armasi yig'im-lariga quyidagilar kiradi:

- avtotransport vositalarini olgan-lik va (yoki) O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig'im;
- chet davlatlar avtotransport vositalarining O'zbekiston Respubli-kasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganligi uchun yig'im. Amaldagi soliq kodeksining 321-moddasiga binoan avtotransport vositalarini oluvchi yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirishni amalga oshiruvchi O'zbekiston Respublikasi rezidentlari va norezidentlari avtotransport vositalarini olganlik yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yig'im to'lovchilari bo'lib hisoblanadi. CHet davlatlar avtotransport vositalarining egalari yoki foydalanuvchilari ushbu vositalarning O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganligi uchun yig'imi to'lovchilari bo'lib hisoblanadi.

Yig'imlar uchun ob'ekt quyidagilardir:

- avtotransport vositalarini olish yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish;
- chet davlatlar avtotransport vositalarining O'zbekiston Respublikasi hududiga kirishi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tish.

Yig'imlar undiriladigan baza sifatida quyidagilar belgilangan:

- olingan yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kiriladigan avtotransport vositalarining qiyimati;
- O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganida yoki uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganida chet davlatlarning avtotransport vositalari.

Avtotransport vositalarini olish yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish uchun yig'imni to'lashdan quyidagilar ozod qilinadilar:

Yig'imlar stavkasi, imtiyozlar va yig'imlarni to'lash tartibi

- 1) ishlab chiqaruvchi korxona tomonidan qo'l bilan boshqarishga moslashtirilgan engil avtomobilni yoki motoaravachani oluvchi barcha guruhlardagi nogironlar;
- 2) ixtisoslashtirilgan savdo tarmog'idan O'zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilgan yangi avtomobil oluvchi fuqarolar, shuningdek yaqin qarindoshlaridan hadya shartnomasi yoki meros asosida avtomobillar va motoaravachalarni oluvchi fuqarolar;
- 3) umumiyi foydalanishdagi avtomobil yio'llarini saqlash, ta'mirlash, rekonstrukciya qilish va qurishni amalga oshiruvchi ixtisoslashtirilgan yio'l xo'jalik boshqaruvi organi tuzilmasiga kiradigan korxonalar – mazkur ishlarni amalga oshirishda bevosita foydalaniladigan avtotransport vositalari bo'yiicha;
- 4) faoliyatining asosiysi turi yio'lovchilar tashish bo'lgan, qonun hujjatlariga muvofiq yio'lovchilar tashish uchun belgilangan namunadagi licenziyaga ega bo'lgan avtotransport korxonalari – yio'lovchilar tashishni amalga oshiruvchi

transport vositalari bo'yiicha (engil avtomobillar va yio'nalishli taksilardan tashqari);

5) yuridik shaxslar – qirq tonnadan ortiq yuk ko'taradigan, olingan kon avtosamosvallari bo'yiicha;

6) homiyilik (beg'araz) yordami sifatida avtomobillarni olgan (sotib olgan) bolalar uyilari, ixtisoslashtirilgan maktab-internatlar, qariyalar va kichik yoshdagi nogironlar uchun internat-uyilar, shuningdek byudjet hisobidan moliyalashtiriladigan tibbiyot muassasalari;

7) yuridik shaxslar – avtotransport vositalarini bitta tizim (davlat va xo'jalik boshqaruvi organi) ichida balansdan balansga bepul o'tkazishda;

8) qayita tashkil etish natijasida avtotransport vositasini olgan huquqiyi voris;

9) avtotransport vositalarini 3–5-bandlarida ko'rsatilgan yuridik shaxslarga lizingga berish uchun oluvchi lizing beruvchilar.

Respublika yio'l jamg'armasiga undiriladigan yiig'implarning 2012 yildagi stavkalari

№	YIig'implar turlari	foizlarda
1.	Sotib olingan va vaqtinchalik olib kiriladigan avtotransport vositalari qiyimatidan ushbu vositalarni sotib olganlar (foydalanuvchilar) tomonidan O'zbekiston Respublikasi IIV organlarida ro'yixatdan o'tkazish chog'ida to'lanadigan yiig'implar:	
1.1	- sotib olingan va vaqtinchalik olib kiriladigan avtotransport vositalari (shu jumladan maxsus avtomobillar) narxidan. Bundan 1.2- bandda ko'rsatilganlari mustasno	6,0
1.2	- sotib olingan va vaqtinchalik olib kiriladigan avtotransport vositalari narxidan: qirqtagacha o'tirish joyilari bo'lgan avtobuslar; 10 tonnagacha yuk ko'taradigan yuk avtotransport vositalari	20,0

Avtotransport vositalarini olganlik yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirganlik uchun yiig'im ular O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi organlarida davlat ro'yixatidan o'tkazilayotganda, qayita ro'yixatdan o'tkazilayotganda quyidagi hollarda undiriladi:

1) avtotransport vositalari oldi-sotdi, almashtirish, hadya, bepul berish shartnomasi asosida, shuningdek qonun hujjatlarida ta'qiqlanmagan boshqa bitimlar asosida mulk qilib olinganda;

2) avtotransport vositalari yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) yoki qonun hujjatlarida belgilangan tartibda dividendlar sifatida olinganda;

3) avtotransport vositalari lizingga berish uchun olinganda. Ylig'im taraflarning yozma kelishuviga ko'ra lizing beruvchidan yoki lizing oluvchidan undiriladi. Lizing beruvchi O'zbekiston Respublikasining norezidenti bo'lgan taqdirda, ylig'im lizing oluvchidan undiriladi. Lizing shartnomasi muddati tugaganidan so'ng mazkur lizing (ikkilamchi lizing) shartnomasi predmeti bo'lgan avtotransport vositasi qayita ro'yixatdan o'tkazilayotganida takroran ylig'im undirilmaydi;

4) avtotransport vositalari O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirilganda.

Avtotransport vositalarini olish yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga vaqtinchalik olib kirish uchun ylig'im to'langanligi to'g'risidagi hujjat taqdim etilmagan holda avtotransport vositalarini ro'yixatdan o'tkazish, qayita ro'yixatdan o'tkazish yoki texnik ko'rikdan o'tkazish amalga oshirilmaydi.

CHet davlatlar avtotransport vositalari O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganligi va uning hududi orqali tranzit tarzida o'tganligi uchun ylig'im chet davlatning avtotransport vositasi O'zbekiston Respublikasi hududiga kirayotganida undiriladi.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar

1. Respublika yio'l jamg'armasi qachon va nima maqsadda tashkil topgan?
2. Respublika yio'l jamg'armasiga majburiyi ajratmalarning to'lovchi-lari kimlar?
3. Xo'jalik yurituvchi sub'ekt bir nechta faoliyat turi bilan shug'ullansa, jamg'armaga ajratma qandayi tartibda amalga oshiriladi?
4. Ajratma yuridik shaxslarning qayisi daromadlaridan olinadi?
5. Xorijiyi davlatlarning avtotransport vositalari O'zbekiston Respublikasi hududiga kirganda undiriladigan to'lov qandayi tartibda amalga oshiriladi?
6. Stavkalar qandayi tartibda va qayisi mezonlarga asosan belgilanadi?
7. Tijorat banklari daromadlaridan jamg'armaga necha foiz to'lovlarni amalga oshiradi?
8. Respublika yio'l jamg'armasiga tushumlarni tushushini nazorat qilish qayisi davlat organi zimmasiga yuklatilgan?
9. Majburiyi ajratmalarni to'lovchilar hisob-kitoblarni qayisi tashkilotga taqdim etadilar?
10. Majburiyi ajratmalarni to'lashdan kimlar ozod etiladi?

6.4. Maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armasi

Majburiyi ajratmani to'lovchilar

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti-ning 2004 yil 21 maydagi Farmoniga muvofiq maktab ta'limini 2004-2009 yillar davomida rivojlantirish maqsadida byudjetdan tashqari maktab ta'limi Jamg'armasi tashkil etildi.

Maktab ta'limini rivojlantirish majburiyi to'lovi maktab ta'limini rivojlantirish 2004-2009 yillar Davlat umummilliy dasturiga kiritildi va ular davlat soliqlari va yig'imlariga tenglashtirilgan.

Qonunchilikka asosan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi mulkchilik shaklidan qat'iyi nazar yuridik shaxslar maktab ta'limini rivojlantirishga majburiyi ajratmalar to'lovchilari bo'lib hisoblanadi.

Soliq solishning alohida tartibiga ega bo'lgan yuridik shaxslar, shuningdek ko'rsatilgan ajratmalar to'lovchilari bo'lib hisoblanadi.

Yuridik shaxslar deb o'z mulkida, xo'jalik yuritishida yoki operativ boshqaruvida alohida mol-mulkka ega bo'lgan hamda o'z majburiyatlari yuzasidan ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, shuningdek mustaqil balans va hisob raqamiga ega bo'lgan korxona, tashkilot va muassasalarning barcha turlari hisoblanadi.

Maktab ta'limini rivojlantirish uchun kelib tushadigan mablag'lar byudjetdan tashqari Maktab ta'limi jamg'armasining O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki Toshkent shahri Bosh boshqarmasining hisob-kitob-kassa markazida ochiladigan maxsus hisob raqamida jamlanadi.

Majburiyi ajratmalarga tortish ob'yekti

Maktab ta'limini rivojlantirishga majburiyi ajratmalarga tortish ob'yekti bo'lib quyidagilar hisoblanadi:

- a) yalpi daromad - ulgurji va chakana savdo qiluvchi korxona muassasalari uchun;
- b) komission taqdirlash summasi – vositachilik xizmatini ko'rsatuvchi dilerlar va dallollik korxonalar uchun;
- v) qo'shilgan qiyimat solig'ini chegirgan holda, o'z kuchlari bilan amalga oshirgan ishlar hajmi - qurilish, qurilish-montaj, qurilish-ta'mirlash, loyiha qilish, izlanish va va ilmiy-tekshirish tashkilotlari uchun;
- g) daromad – tijorat banklari, kredit uyushmalari, sug'urta tashkilotlari, videosalonlar (videoko'rsatuv shoxobchalari), kim oshdi savdolari, kazinolar, nusxa olish hisobiga daromad oladigan korxonalar, video- va audio manbalarni ijaraga beruvchilardan, pullik yutuqlar o'tkazadigan o'yiin avtomatlarini ekspluatatsiya qiluvchilar, lotereyalar va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yiinlarni hamda ommaviy konsert-tomosha tadbirlarini o'tkazuvchi tashkilotlar uchun;
- d) lizingga beruvchining daromadi (marja) – lizing kompaniyalari uchun;
- e) tovar ayilani hajmi – savdo va umumiy ovqatlanish korxonalari, tayyorlov, ta'minlov-savdo tashkilotlari uchun;
- j) mahsulotning (ishlar, xizmatlar) realizatsiyasi hajmidan, bunda issiqlik ta'minlovchi korxonalari–issiqlik energiyasi, suv, gaz bilan ta'minlovchi tabiiy

gazlarning sotib olish narxi chegirib tashlanganda – kommunal xo'jaligining issiqlik, suv va gaz ta'minoti korxonalari uchun;

z) qo'shilgan qiyimat solig'i va akciz solig'i chegirib tashlanganda, realizaciya qilingan mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) hajmi – iqtisodiyotning boshqa tarmoqlaridagi korxonalar uchun.

Maktab ta'limini rivojlantirishga majburiyi ajratmalar stavkasi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Majburiyi ajratma stav-kasi va imtiyozlar, uni hisoblash hamda to'lash tartibi

Maktab ta'limini rivojlantirishga majburiyi ajratmalar to'lashdan notijorat tashkilotlar ozod etiladi, ularning tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadi va tushumlari bundan mustasno. Jamg'armaga to'lanishi lozim bo'lgan maktab ta'limini rivojlantirishga majburiyi ajratmalar summasi belgilangan majburiyi ajratmalarga tortish ob'yekti va stavkasidan kelib chiqqan holda to'lovchilar tomonidan aniqlanadi.

Majburiyi ajratmalarning hisob-kitoblari (17-ilova) to'lovchilar tomonidan davlat soliq xizmatining organlariga belgilangan tartibda hisobot oyiidan keyingi oyining 15-kunidan kechiktirmayi, o'sib boruvchi yakun bilan har oyida taqdim etiladi.

Maktab ta'limini rivojlantirishga majburiyi ajratmalar har oyida hisob-kitoblar taqdim qilish muddatidan kechiktirmayi to'lanadi.

O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi har oyida hisobot oyiidan keyingi oyining 25-kunidan kech

iktirmayi, Jamg'armaning Ijro etuvchi direkciyasiga hisobot oyiidan keyingi oyining 1-kunidagi holat bo'yiicha hisoblangan va tushgan majburiyi ajratmalar summolari, shuningdek Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahri bo'yiicha mazkur ajratmalar bo'yiicha qarzdorlik to'g'risidagi tezkor hisobotni taqdim etadi.

Jamg'armaning Ijro etuvchi direkciyasi majburiyi ajratmalar to'lovlaridan tushgan mablag'larga tegishli bo'lgan qo'shimcha ma'lumotlarni Davlat soliq qo'mitasidan so'rash huquqiga ega.

Maktab ta'limiga majburiyi ajratmalar to'lovchilari amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq mazkur to'lovning to'g'ri hisoblab chiqarilishi va o'z vaqtida to'lanishi uchun javob beradilar.

Jamg'armaning ijro etuvchi direkciyasi majburiyi ajratmalarning kelib tushgan summalarining maqsadli ishlatilishi uchun amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq javob beradi.

Majburiyi ajratmalarning to'g'ri hisoblab chiqarilishi, to'liq va o'z vaqtida to'lanishi ustidan nazorat davlat soliq xizmatining organlari tomonidan qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiriladi. Bunda, davlat soliq xizmatining organlari qonun hujjatlariga muvofiq moliyaviyi sanksiyalar qo'llash huquqiga ega.

O'z-o'zini nazorat qilish uchun savollar

1. Maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armasi qachon va nima maqsadda tashkil topgan?
2. Maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armasiga majburiyi ajratmalarning to'lovchilari kimlar?
3. Korxona bir nechta faoliyat turi bilan shug'ullansa, u holda jamg'armaga ajratma qandayi tartibda amalga oshiriladi?
4. Ajratma korxonalarning qayisi daromadlari hisobiga shakllanadi?
5. Majburiyi ajratmalar stavkalari qandayi tartibda va qayisi mezonlar asosida o'rnatiladi?
6. Lizing xizmati ko'rsatadigan korxonalar uchun jamg'armaga to'lovlarni amalga oshirish ob'yekti bo'lib nima hisoblanadi?
7. Maktab ta'limini rivojlantirish jamg'armasiga tushumlarni tushushini nazorat qilish qayisi davlat organi zimmasiga yuklatilgan?
8. Majburiyi ajratmalarni to'lovchilar hisob-kitoblarni qayisi tashkilotga taqdim etadilar?
9. Majburiyi ajratmalarni to'lashdan kimlar ozod etiladi?
10. Jamg'armaning ijro etuvchi direktiyasi qandayi xuquqlarga ega?